

د افغانستان اسلامي امارت
د پوهنې وزارت
د مقام د دفتر لوی ریاست
د نشراتو او عامه اړیکو ریاست

ماه شعبان المعظم ۱۴۴۶ هـ. ق.
مطابق ماه دلو ۱۴۰۳ هـ. ش.

سال یکصد و چهارم
شماره مسلسل (۶۱۷)

عرفان

پښتونيزه، ادبي، څېړنيزه او ټولنيزه مجله

د اسلامي امارت له

خوا جوړ شوی درسي نصابونه په
ټولو مدرسو کې عملي کړي او طالبانو
ته يې د زده کړې او ويلو سره شوق پيدا
کړي!

د ديني مدرسو استادانو ته

د عاليقدر اميرالمؤمنين شيخ القرآن و الحديث
مولوي هبة الله آخندزاده (حفظه الله تعالى)

له هداياتو څخه

د افغانستان اسلامي امارت
د پوهنې وزارت
د مقام د دفتر لوی ریاست
د نشراتو او عامه اړیکو ریاست

Erfan

Educational, Cultural, Research & Social Magazine

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى
سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ.

عرفان

یو سلو څلورم کال، پر له پسې (۶۱۷) گڼه د ۱۴۴۶ ق. کال شعبان المعظم میاشت او ۱۴۰۳ شمسي کال د دلو میاشت

په دې گڼه کې

- مرحوم الحاج قاري سيف الله (رحمه الله)
- اسلامي شريعت کې د باغي حکم
- اتموسفير و محيط زيست
- بانکداري د اسلامي شريعت په رڼا کې
- تاريخ روابط بين الملل
- د کردي ژبې پېژندنه

د عرفان مجله د مطالبو په تصحيح کې خپلواکه ده، راغلې ليکنې له اداره سره پاتې کېږي. د عرفان مجله د ليکوال د ليکنې ننگه نه کوي، هر ليکوال ته ښايي چې د خپلې ليکنې ننگه په خپله وکړي.

د پوهنې وزارت

ښوونيزه، ادبي، څېړنيزه او ټولنيزه مجله

د تاسيس کال: ۱۳۰۱ هـ. ل.

د امتياز خاوند: د پوهنې وزارت

کتنپلاوی

الحاج مولوي شهاب الدين «ثاقب»
مولوي عزيز احمد «ريان»
قاري منصور احمد «حمزه»
ماستر سيد عنايت الله «همدرد»
استاد عبدالرحمن «فارج»
څېړنپوه دكتور عبدالقيوم «مشواني»
احمد شعيب «حقيقي»
عبدالصبور «غفراني»
معراج «زمانی»
محمد نسيم «عياذ»

مسئول مدير

ماستر جاويد بهرام خيل

انځورگر

محمد ادریس «نوري»

د اړيکې شمېره: ۰۰۹۳۷۲۹۸۱۹۰۳۳

برېښنالیک

Erfan.magazine1400@gmail.com

چاپ شمېره: ۱۵۰۰ جلد

لړلیک

د دې گڼې مطالب	لیکوال	مخ
سرلیکنه	مسئول مدیر	۱
درنو هېوادوالو!	اداره	۳
مرحوم الحاج قاري سيف الله رحمه الله يو...	مولوي عبدالمؤمن حقاني	۴
نقش تشبثات در افزايش اشتغال زايی و...	معاون مؤلف محمد ابراهيم صميم	۱۰
په اسلامي شريعت کې د باغي حکم	مؤلف شيرعلي همت نيازی	۱۵
آتموسفير و محيط زيست	سر مؤلف سامعه واعظ	۲۱
بانکداري د اسلامي شريعت په رڼا کې	پوهيالی محمد قيس عصمتي	۲۷
په پښتو شاعری کې د ښکلا انگازې	سر مؤلف مرستيال محمد عزيز حسين خيل	۳۳
تاريخ روابط بين الملل	ماسټر پوهنيار عبدالله "غزنوی"	۳۸
د کردي ژبې پېژندنه	شفيع الله صميم	۴۸

سرليکنه

مطالعه د انسان ذهن پیاوړی کوي

بېشکه چې د هرې علمي څېړنې او مطالعې تر شا لوی هدف د انسانانو لپاره د نویو معلوماتو او گټو پیدا کول دي. مطالعه نه یوازې د علمي ټولنو د پرمختګ لامل ګرځي، بلکې په ټولنه کې د فردي او اجتماعي پرمختګ لپاره هم حیاتي ارزښت لري. د مطالعې له لارې، موږ کولای شو د نړۍ په کچه د بېلابېلو برخو په اړه پراخ معلومات ترلاسه کړو. د طبیعت له قوانینو څخه نیولې تر ټولنیزو او اقتصادي جوړښتونو پورې، هره مطالعه موږ ته د نړۍ په اړه نوې مفکورې وړاندې کوي چې زموږ د ژوندانه د ښه کولو لپاره ګټورې دي. په حقیقت کې هره مطالعه د یوې ځانګړې پوښتنې یا ستونزې د حل لپاره پیل کېږي.

دا ډول څېړنې نویو لارو چارو او بدلونونو ته لاره هواروي، چې د ټولنې هوساینې، ښوونې، او روغتیا په برخو کې ستر پرمختګونه رامنځته کوي. مطالعه د علمي او ټولنیز پرمختګ لپاره بنسټ جوړوي. هره نوې څېړنه، د پخوانیو علمي مفکورو او تګلارو پر اساس جوړېږي. دې ته په پام سره، د یوې مطالعې ګټه یوازې په مستقیم ډول نه بلکې په اوږد مهال کې د علمي پوهې د پراختیا له لارې څرګندېږي. د دې پراختیا په پایله کې، ټولنه نوي اکتشافات او اختراعات تجربه کوي چې د ژوند معیارونه لوړېږي. مطالعه د خلکو ترمنځ د پوهې د کچې لوړوالي ته وده ورکوي.

کله چې یو څېړونکی د یوې ځانګړې موضوع په اړه مطالعه کوي، د هغه د کار پایلې نه یوازې د فرد لپاره بلکې د ټولنې لپاره هم ارزښتناکې وي. دا پراخه علمي زېرمه په ټولنه کې د یوې غښتلې شبکې د رامنځته کېدو لامل ګرځي چې په هغې کې پوهه او معلومات د یوې ګټورې سرچینې په توګه وکارول شي تر ټولو لویه ګټه، ښایي د نړۍ په اړه زموږ د پوهې پراختیا وي؛ خو هره مطالعه زموږ فکرونه او لیدلوري پراخوي او دا موږ

ته توانایي راکوي چې نړۍ له نوې زاویې وگورو.

له دې امله موږ کولای شو د ټولنې په بېلابېلو برخو کې نوې او عملي حل لارې وړاندې کړو، چې په پایله کې به یې د خلکو ژوند ښه شي. د مطالعې کتنې یوازې په علمي لحاظ نه، بلکې په ټولنیز، فرهنګي، او اقتصادي لحاظ هم مهمې دي. د پوهې پراختیا، د ستونزو د حل لارې موندل او د ټولنې د پرمختګ لپاره د نوو فرصتونو برابرول، د مطالعې سترې کتنې دي چې د ټولنې د پرمختګ لامل ګرځي.

د همدې لپاره، د علمي څېړنو ملاتړ د هرې ټولنې د پرمختګ لپاره حیاتي او اړین دی. اوس چې د تېرو کلونو د غميزو په پرتله یوه ډاډمنه او سولې فضا په ټول هېواد کې حاکمه ده؛ نو له دغه فرصت څخه په کتنې اخیستو سره د پوهنې وزارت په ټول توان سره په دې هڅه کې دی چې د هېواد په کچه د ښوونې او روزنې په ډګر کې نه سترې کېدونکې هڅې وکړي او د دې ترڅنګ دا هم غوره کني چې د مطالعې فرهنګ د ځوانانو په ذهنونو کې پیاوړی کړي.

درنو هېوادوالو!

په مدرسو او ښوونځيو کې د خپلو ماشومانو په شموليت سره خپل هېواد د علم په ډگر کې له نړۍ سره سيال کړئ

په ښوونه او روزنه پانگونه کوي، په کومه ټولنه کې چې ښوونه او روزنه په سمه توګه تر سرکېږي هغه ټولنې به په هوساينه کې ژوند کوي لکه پوهانو چې ويلي د کوم ښوونيز مرکز دروازه چې پرانيستل کېږي په هغه هېواد کې د زندان دروازه تړل کېږي. همدارنګه د اسلام مبارک دين هم په ښوونه او روزنه باندې ډېر ټينګار کړی. پوه کسان يوازې د ځان په اړه نه بلکه د ټولې نړۍ او انسانانو د ژغورولو په فکر کې وي ښوونه او روزنه يوازې په زده کوونکو يا ښوونکو پورې نه ده تړلې بلکه يوه ښه او سالمه ښوونه او روزنه هغه ده چې والدين او زده کوونکي په فعاله توګه پکې خپل مسئوليت وپېژني.

(إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ) (سوره فاطر آيه ۲۸)
ژباړه: دغه شان د الله جل جلاله څخه بېرېږي هغه د ده په بندګانو کې کوم چې پوه دي په تحقيق سره الله جل جلاله زېردست دی بخښنې والا ده.
راځئ نوی ښوونيز کال د زده کړې او ښيرازې په ستر فرصت بدل کړو او د زده کړو په ترسره کولو سره لويو پرمختګونو ته لاسرسی پيدا کړو
ښوونه او روزنه د يو ملت او ټولنې د ملا تير جوړوي، هغو ملتونو چې پرمختګ يې کړی د علماء کرامو، استاذانو، ښوونکو او پوهانو په واسطه يې ستوري په آسمان کې خليدلي دي. همدارنګه د نړۍ هر هېواد

درنو هېوادوالو!

د هېواد په مدرسو او ښوونځيو کې د نويو زده کوونکو د جذب او نوم ليکنې لړۍ روانه ده، بېره وکړئ خپل ماشومان په يادو تعليمي مراکزو کې شامل او د هغوی روښانه راتلونکي تضمين کړئ

سره پيل شوی چې د علم په زده کړې باندې امر شوی دی.

علم او پوهه د انساني ژوند بنسټيزې برخې دي، چې د ټولنيز، فرهنگي او اقتصادي پرمختګ لپاره حياتي اهميت لري. علم د فرد د فکري ودې سبب ګرځي او د ټولنې د هر اړخيز پرمختګ لپاره يو اړين امر دی.

علم يواځې د معلوماتو حاصلول نه دي، بلکه دا هغه قوت دی چې پر مټ يې يو فرد کولی شي د ژوند اصلي موخې تر لاسه او خپل شخصيت جوړ کړي.

(وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ)

(سوره اسراء آيه ۳۶)

ژباړه: او په هغه څه په سپې مه کېږه چې تاته يې پوهه نه وي.

راځئ! په نوي ښوونيز کال کې د علم او پوهې په زده کړې سره د فردي او ټولنيز پرمختګ پر لور د روښانه راتلونکي لپاره هڅې ګرندۍ کړو په اسلام کې د علم او پوهې ارزښت ډېر لوړ دی. د اسلام مبارک دين د علم زده کړې ته ځانګړی ارزښت ورکړی. لکه د قرآن کریم لومړۍ نازل شوی آيت د اِقْرَأْ (ولوله) په کلمې

مرحوم الحاج قاري سيف الله رحمه الله يو علمي او جهادي منار

ليکوال: مولوي عبد المؤمن حقاني

د ژوند پيل، جهاد او علمي هڅې

دیني زده کړې تر وړې دورې پورې ورسولې؛ خو بشپړول یې ورته د امریکایي اشغال پر وړاندې په سپېڅلي جهاد کې د زیاتې بوختیا له امله ناشوني شول. په پنځو ژبو (پښتو، دري، عربي، انګلیسي، اردو) یې لیکنې او ژباړې کولای شوې. قاري سيف الله (رحمه الله) د یوې داسې جهادي کورنۍ غړی و، چې د هجرت، قربانۍ او مبارزې سترې مزلونه یې کړي وو؛ خو د ارادې غښتلتیا یې هېڅکله کمزورې نه شوه. د هغه پلار مرحوم مولوي عشرت گل د کمونستي یرغل پر وړاندې له لومړیو ورځو په وسله وال جهاد کې نه سترې کېدونکې مبارزه کړې وه. د جهاد ترڅنګ یې د هجرت په دیار کې د "حمایة الاسلام" په نامه په یوه دیني مدرسه کې د استاذ او مدیر په توګه هم د علم رڼا خپرولو هڅې کولې، چې د راتلونکو نسلونو ذهنونه د دیني بصیرت په نور روښانه کړي.

د کورنۍ ټولو غړو یې د امریکایي اشغالګرو پر وړاندې جهاد کې ونډه اخیستې ده. د قاري سيف الله یو ورور قاري محب الله اقبال هم د امریکایي اشغالګرو له خوا د اسلامي امارت پر

مرحوم الحاج قاري سيف الله د جهادي او علمي شخصیت مرحوم مولوي عشرت گل زوی، د کابل ولایت پغمان ولسوالۍ د زرشاخ کلي له یوې روڼ اندې علمي او جهادي کورنۍ سره تړاو درلود. په ۱۳۶۱/۱۲/۰۱ هـ ش (مطابق: ۱۴۰۴/۴/۱۲ هـ ق = ۱۹۸۳/۲/۲۱ میلادي) نېټه یې په دار الهجرة (خیبر پښتونخوا) اړوند د چارسدې ضلعې په جاپړې کلي کې دې فاني نړۍ ته سترګې وغړولې. لومړنۍ زده کړې یې په خپل کور کې له مرحوم پلار څخه وکړې او د قرآن کریم د حفظ سعادت یې په ۱۹۹۳ مېلادي کال کې تر لاسه کړ. له دې وروسته یې په ۱۹۹۷ مېلادي کال کې یې د تجوید دوره بشپړه کړه. بیا یې د امام ابو حنیفه رحمه الله تعالی دارالمعلمین کې په زده کړو پیل وکړ، چې په ۱۹۹۹ مېلادي کال ترې فارغ شو. خو د علم لټون، د ده د پیاوړې عزم او د کلکې ارادې شمعې نه شوې مړې کولۍ؛ نو هغه وو چې په ۲۰۰۷ مېلادي کال کې یې د اسلام آباد نړیوال اسلامي پوهنتون د شرعیاتو او قانون له پوهنځي څخه د فراغت ویاړ خپل کړ. د دې تر څنګ د پېښور په نمک منډیې مدرسې کې یې

قلمي جهاد او فکري بصیرت

قاري صاحب (رحمه الله) نه يوازې د سنگر مجاهد و، بلکې د قلم، فکر او تحليل په ميدان کې يې هم بې ساري دريځ درلود. د اشغالګرو د فکري يرغل پر وړاندې يې د بېلابېلو رسنيو (بااحساسه محصلين، نن ټکی آسيا، الاماره او نورو ويب پاڼو) له لارې فکري، تحليلي او اصلاحي ليکنې خپرولې، چې هدف يې د اسلامي ارزښتونو دفاع او د اسلامي مبارزې فکري بنسټونو پياوړي کول وو.

د امريکايي اشغال پر مهال قاري صاحب فرهنگي برخه کې د اسلامي امارت د صف د يووالي ساتلو او په ټولنه او نړۍ کې د استخباراتي کړيو، همدا راز د جهاد او اسلامي نظام د مخالفينو له خوا د اسلامي امارت په اړه د خپرو شويو شېبهاټو په منځه وړلو او د حقايقو په رابرسېره کولو کې نه هېرېدونکې هڅې کړې دي.

شخصي ځانګړتياوې

تواضع او د خلکو زړونو ته لار موندل

قاري صاحب (رحمه الله) يو متواضع، حلیم، مهربان او صميمي انسان وو. د تواضع له لارې يې د خلکو زړونه ګټلي وو. د دې حديث مصداق و چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي: «مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ» يعنې څوک چې د الله لپاره تواضع اختيار کړي، الله به يې لوړ کړي.

هغه له تکبر څخه ځان لرې ساته، تل به يې هڅه کوله چې له خلکو سره د عاجزۍ، محبت او اخلاص له مخې چلند وکړي. په کوچنيانو يې شفقت کاوو د مشرانو يې درناوی کاوه او د عامو خلکو سره يې داسې رويه درلوده لکه له خپلو خپلوانو سره. کله به چې چا د هغه ستاينه

يوه مرکز د چاپې پر مهال په مخامخ جګړه کې له نورو څو کسو ملګرو سره شهيد شو، انا لله وانا اليه راجعون.

دغه کورنۍ د امت د يو قيمتي امانت په څېر د قربانۍ او استقامت بېلګه ده. د دوی علمي، فکري او جهادي ميراث بايد د راتلونکو نسلونو لپاره يو روښانه منهج او د لارې مشعل وګرځي، چې د جهاد په لاره کې د قربانۍ او استقامت مثال وي او د اسلامي ارزښتونو لپاره يو تلپاتې بنياد جوړ کړي.

جهادي، سياسي او تعليمي خدمتونه

قاري صاحب سيف الله رحمه الله د اسلامي امارت د لومړي واکمنۍ پر مهال د کندهار په معارف رياست کې دنده ترسره کړې وه، کله چې امريکايي يرغلګرو په افغانستان وحشيانه يرغل وکړ؛ نو د امت دا دردمن بچۍ هم د خپلو اسلافو د لارې وفادار پاتې شو او له هماغه پيله يې د يرغلګرو پر ضد د جهاد سنگر ته مخه کړه.

په دې دوران کې نوموړي د اسلامي امارت په بېلابېلو برخو کې ارزښتناک خدمتونه ترسره کړل، چې څو يې د بېلګې په توګه يادوو:

- د ۲۰۰۹م کال راهيسې د اسلامي امارت د سياسي کمېسيون د متخصصينو کمېټې غړيتوب.
- د سياسي دفتر مطبوعاتې کمېټې فرهنگي څانګې فعال غړيتوب.
- د با احساسه محصلين ويب پاڼې له مؤسسينو او قلموالو څخه و.
- د تعليم او تربيه کمېسيون د غړو له ډلې څخه و.
- د اسلامي امارت تر فتحې وروسته، د پوهنې وزارت د آی ټي رياست مسؤول او رئيس.

نه و، بلکې یو فکري، جهادي او علمي مکتب و، چې خاصې ځانگړنې یې درلودې:

- په دیني علومو کې ژور مهارت: د فقهې، حدیثو، تفسیر او اصولو پراخه پوهه.

- معاصر بصیرت: د امت ستونزو ته یې د اسلامي حللارو وړاندیزونه کول.

- د جهاد او علم یووالی: د علم، فکر او مبارزې دریځ یې تل یو موټی ساتلی و.

- د امت دردمن شخصیت: د اسلامي ارزښتونو د ژغورنې لپاره یې ځان وقف کړی و.

- اجتماعي اصلاح: د ټولنې د ستونزو د حل لپاره یې نه یوازې نظریات وړاندې کول، بلکې په عمل کې یې هم د عدالت او اصلاح لپاره هلې ځلې کولې.

- سیاسي درک: د امت د سیاسي وضعیت له ژور تحلیل سره یې تل هڅه کوله، چې د امت د آزادۍ او عزت لپاره واضح او عملي لارې چارې ولټوي.

د صبر او زغم بېلگه

قاري صاحب به په مجلسونو کې هر ډول سختې خبرې په حوصله اورېدې او په نرمه لهجه به یې ځواب ورکاوه، چې د مقابل لوري قناعت حاصل کړي او غوسه یې سره شي. که چا به ورته هر څومره سخته خبره کوله، په ځان یې بده نه لگوله او نه به غوسه کېده. که به یو څوک په احساساتو کې شو او سختې خبرې به یې ورته وکړې ده به په سره سینه، ښه اسلوب او نرمه لهجه ځواب ورکاوه. هم به یې قناعت ورکړ او هم به یې د هغه غوسه ختمه کړه.

د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) دا حدیث یې په عمل کې پلي کاوه: «لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ

کوله، عاجزي به یې غوره کړه او خپل هر ښه عمل یې د الله توفیق باله. د هغه دې ځانگړتیا د خلکو په زړونو کې ځانگړی ځای پیدا کړی وو او هر څوک به ورسره په مینه او اخلاص کښېناسته پاڅېده. همداراز، قاري صاحب به تل هڅه کوله چې د خپلې تواضع له لارې د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړي که څوک به ورسره ناست و، هغه به د مقام یا شتمنۍ له مخې نه ارزاوه، بلکې تقوا، اخلاص او ښو اخلاقو ته به یې ارزښت ورکاوه. دا صفت یې نه یوازې د ملگرو ترمنځ غوره کړی و، بلکې له عامو خلکو ته به یې هم د ورین تندي او حسن تعامل درس ورکاوه.

علمي بحثونه او فکري بصیرت

قاري صاحب (رحمه الله) د استدلال او منطقي بحثونو مینه وال وو د علمي بحثونو او فکري مناظرو ځانگړی شوق یې درلود اکثره ملگري یې عالمان وو چې علمي بحثونه به یې ورسره کول او استدلال به یې خوښاوه. د همدې لپاره به یې ملگري خپل کور ته رابلل، چې په علمي مسایلو کې ژورې څېړنې وکړي.

مجلسونه به یې د علم او معرفت په رڼا روښانه وو، دا چې ژوره فقهې مطالعه یې درلوده، په خپلو علمي مجالسو کې به یې د فقیهانو اقوال او نظریات وړاندې کول او د معاصرو ستونزو په اړه به یې د فقیهانو نظریات تحلیلول. د هغه دا هڅه د دیني مسایلو د دقیق فهم په موخه وه، چې علمي موضوعات وڅېړل شي، د دیني مسایلو په اړه ژور فهم ترلاسه کړي او د امت د ستونزو حل لارې ومومي. په دې توګه به یې خپل علمي افق پراخاوه.

فکري، علمي او جهادي مکتب

قاري سیف الله (رحمه الله) یوازې یو شخص

په خپلو وعدو کې ورسره تل صادق و. د ملګرو نظر ته یې په درنه سترګه کتل، که څه هم ځیني وخت به یې د چا له نظر سره توافق هم نه درلود؛ خو په نرمه لهجه به یې خپلو نیمګړتیاوو ته متوجه کول، چې هغوی په خپلو کړنو کې اصلاح راولي.

د هغه ورین تندي چې له اخلاص او مینې ډک و، د ملګرو زړونه خوشحالول او د ملګرتیا دوام یې تضمین کاوو.

په خپلو کړنو کې یې توازن او معقولیت درلود، چې د ملګرو لپاره د باور وړ ګرځېدلی و.

هغه له خپلو ملګرو سره په فکري او نظري برخو کې یووالی درلود، چې د اړیکو پیاوړتیا سبب ګرځېده.

هغه به خپلو ملګرو ته د هغوی د ښو صفاتو یادونه کوله، چې په خپلو ښو کړنو کې ثابت قدمه پاتې شي.

هغه به د خپلو ښېګڼو یادونه نه کوله، بلکې په پټه به یې خیر رسولو ته دوام ورکاوه.

د ملګرو د خپلمنځي اختلافاتو په صورت کې به یې د حل مناسبې لارې لټولې، چې ترمنځ یې اړیکې پیاوړې پاتې شي.

قاري صاحب (رحمه الله) خپلو ملګرو سره وفادار و، د دوی احوال به یې اخیست او د ضرورت پر مهال به یې ورسره مرسته کوله. د جهاد په دوران کې به یې د خپلو ملګرو په غیاب کې د هغوی کورنیو ته پاملرنه کوله. چې کوم ملګری به یې د جهادي خدمت لپاره په سفر ولاړ، د هغه د کور حال به یې اخیست. که څه هم ملګري به ورته د خپل کور په اړه سپارښتنه هم نه وه کړې؛ خو د هغو په اړتیاوو لیرې کولو کې به یې تر خپلې وسې هڅه کوله. د هغه دا چلند

الْغَصَبِ» (روه البخاري) ژباړه: پیاوړی هغه نه دی چې په زور سره خلک راوغورځوي، بلکې پیاوړی هغه دی چې د غوسې په وخت کې خپل نفس قابو کړي.

د ضاله فرقو پر وړاندې کلک دریځ

قاري صاحب سيف الله رحمه الله د ضاله فرقو او خوارجو په وړاندې کلک دریځ درلود هغه به په خپلو مجالسو کې د دې ګمراه ډلو زیانونه په مستند او مدلل ډول بیانول، چې د دوی اصلي څېرې خلکو ته روښانه کړي او مسلمانان د هغوی له شر څخه په امن کې وساتي.

قاري صاحب به د قرآن کریم او سنتو په رڼا کې د دې ډلو انحرافات او بدعتونه په ګوته کول او د اسلامي امت د یووالي او سلامتي لپاره به یې د هغوی په وړاندې د هوښیاری او احتیاط سپارښتنه کوله. د هغه رحمه الله دا هڅې د اسلامي عقیدې د ساتنې او د مسلمانانو د فکري او عملي انحرافاتو څخه د ژغورنې په لاره کې مهمې وې.

د مشرانو عزت او پر کشرانو شفقت

قاري صاحب سيف الله رحمه الله د خپلو مشرانو درناوی کاوه، د هغوی نصیحتونه یې اورېدل او د هغوی د تجربو ارزښت یې درک کاوه. همداراز یې پر کشرانو شفقت کاوه. هغوی ته به یې په مهربانۍ لارښوونې او نصیحتونه کول او د دوی استعدادونه به یې روزل، چې د امت لپاره وړ او صالح اشخاص ترې جوړ شي.

ملګرتیا، وفاداري او صله رحمي

قاري صاحب سيف الله رحمه الله صاحب د ښو اخلاقو څښتن و، چې د ملګرتیا بنسټیز اصل دی. نرم خوږه او د ښه تعامل څښتن و، او ملګرو به ورسره د آرامۍ احساس کاوو. د خپلو ملګرو خیر غوښتونکی وو او د هغوی احترام به یې کاوو.

يې په خپلو ملګرو پوره پام کاوه. د ملګرو آرامتيا لپاره به يې پخپله منډه ترړه کوله او د کشر په څېر به يې په اخلاص د ملګرو خدمت کاوه. ما سره يې په سنگر کې ډېرې شپې او ورځې تېرې کړې او همدارنګه د حج په مبارک سفر کې سره له دې چې زموږ د استوګنې ځايونه يو له بل څخه لرې وو، نو قاري صاحب به زموږ د حال پوښتنه کوله او اړيکه به يې ټينګه ساتله. د هغه دا چلند د اسلامي اخوت او ملګرتيا يوه روښانه نڅېه وه. په هر حالت کې به يې د خپلو ملګرو ملاتړ او مرسته کوله.

اصلاح او د خير غوښتنه

د خلکو د اصلاح لپاره يې نه سترې کېدونکې هڅې کولې، د خلکو هدايت ته يې کار کاوو او د خير لارښوونه يې مهمه ګڼله. د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) حديث دى: «مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ» (ژباړه: څوک چې د خير لارښوونه وکړي، د هغه لپاره د عمل کوونکي په څېر اجر دى). تل به يې هڅه کوله چې خلک نېکۍ ته وهڅوي او له بديو څخه يې منعه کړي.

نصيحت او مشوره

قاري صاحب (رحمه الله) خپلو ملګرو ته ډېر نصيحتونه او ارزښتناکې مشورې ورکولې. د شل کلن جهاد په دوران کې يې د خپلو مشرانو او ملګرو ته ارزښتناکې مشورې او لارښوونې وړاندې کولې. هغه په ځانګړې توګه په تخنيکي مسایلو، نظامي تکتیکونو او د دښمن له خطرونو څخه د خان ساتنې په لارو چارو کې مهارت درلود.

د اسلامي امارت له بيا واکمنېدو وروسته که څه هم قاري سيف الله (رحمه الله) د پوهنې وزارت په چوکاټ کې ډېر بوخت و، خو بيا يې

د اسلامي اخوت او وفادارۍ يوه روښانه بېلګه وه، چې د ملګرو تر منځ يې د باور او محبت فضا رامنځته کوله. قاري صاحب (رحمه الله) نه يوازې د ملګرتيا او وفادارۍ په ارزښت ښه پوهېده، بلکې له خپلو خپلوانو سره يې تل صله رحمې کوله. د خپلو خپلوانو ملګرو او مجاهدينو احوال پوښتنه يې لازمي ګڼله. د هغوی په خوښيو او غمونو کې شريک و او تر خپلې وسې يې د هغوی د ستونزو په حل کولو کې هڅه کوله.

مېلمه پالنه - د اخلاص او ورورولۍ ښکلی مثال

قاري صاحب سيف الله (رحمه الله) د مېلمه پالنې په صفت کې ځانګړی مقام درلود، هغه به مېلمنو ته د تود هرکلي ترڅنګ، له هغو سره په عزت، اخلاص او له محبته ډک چلند کاوو. د ده کور به د هر راغلي مېلمه لپاره د شفقت، ورورولۍ او سخاوت يوه ښکاره نڅېه وه. هم به يې د مېلمنو فزيکي آرامتيا ته پام کاوه او هم به يې د هغوی زړونه په نرمو خبرو، اخلاص او صميمت تسخیرول.

د جهاد سختو کلونو کې چې ډېرو خلکو د امنيتي اندېښنو له امله مجاهدينو ته د مېلمستيا دروازې ترلې وې؛ خو د قاري صاحب کور بيا تل د هغوی لپاره پناه ځای وو د ده کور د مېلمه پالنې، ورورولۍ او ايشار يوه داسې روښانه نمونه وه چې د هر مسافر او مجاهد زړه ته يې تسل ورکاوه. نه يوازې دا چې ده به مېلمنو ته په خپله درناوی کاوه، بلکې د کورنۍ هر غړی به يې د مېلمنو خدمت ته چمتو ولاړ و.

د سفر غوره ملګری

قاري صاحب (رحمه الله) د سفر پر مهال يو غوره ملګری و. د سنگر او حج په سفرونو کې

موږ ډېر وخت دا ارزښت هغه مهال درک کړو چې هغوی زموږ له منځه تللي وي او بیا یوازې د "ای کاش..." په څېر دردناک فریادونه کوو. دا زموږ لپاره یو درس دی چې د خپلو علمي او جهادي شخصیتونو په ژوندانه د هغوی قدرداني وکړو او میراث یې وساتو.

د فراق درد او وروستی شېبې

په دې فاني دنیا کې هر ژوندی د بقاء لپاره ټاکلې موده لري او قاري صاحب هم د الهي تقدیر پر اساس، د ۱۴۴۶ هـ ق د شعبان میاشتې پر ۱۶ مه، چې د ۱۴۰۳ هـ ش د سلواغې له ۲۷ مې سره سمون خوري، د شنبې په ورځ، د کابل ولایت خوشحال خان مېنې اړوند قمبر څلورلارې ته څېرمه په خپل کور کې وفات شو.

إنا لله وإنا إليه راجعون.

د جنازې لمونځ یې د وفات په سبا ورځ د پغمان اړوند د زرشاخ کلي په پلارنۍ هدیره کې، د نوموړي د پخواني ملګري د بهرنیو چارو د اداري معین ډاکټر محمد نعيم «وردگ» په امامت د زرګونو عالمانو، مجاهدینو او عامو خلکو په ګډون اداء شو. له تدفین وروسته یې یو شمېر عالمانو د جنازې ګډونوالو ته په خپلو ویناوو کې د تسلیت تر څنګ، د مرحوم قاري صاحب د ژوند او آند پر مهمو اړخونو رڼا واچوله او د هغه علمي هڅې او جهادي خدمتونه یې وستایل او د نه سترې کېدونکو هلو ځلو یې قدرداني وکړه.

الله تعالی دې قاري صاحب رحمه الله ته جنت الفردوس نصیب کړي او موږ ته دې د هغه د استقامت، علم او بصیرت پر لاره د تګ توفیق راکړي. آمین.

اللهم اغفر له وارحمه، وأسکنه فسیح جناتک.

هم خپلو جهادي ملګرو ته ځانګړې پاملرنه کوله. هر کله به چې کوم ملګري ته مهمه او سخته دنده وسپارل شوه، قاري صاحب به په پوره اخلاص او صداقت خپلې تجربې، مشورې او معلومات ورسره شریکول، چې هغه دنده په بریالیتوب، امانتداری او اخلاص ترسره کړي. د هغه دا ځانګړتیاوې ښيي چې نه یوازې په علمي او اخلاقي برخو کې مخکښ و، بلکې په نظامي او اداري چارو کې یې هم ځانګړې وړتیاوې لرلې، چې د خپلو ملګرو لپاره یې د بریا او پرمختګ سبب ګرځېدې.

ټولنیز خدمتګار

قاري صاحب (رحمه الله) د علم او جهاد تر څنګ، د ټولنې د اصلاح لپاره هم نه سترې کېدونکې هلې ځلې کولې، د بې وزلو، یتیمانو او مظلومانو لاسنیوی یې د خپل ژوند مهم اصل ګاڼه. د تعلیم، اخلاقو، او دیني تربیې د عامولو لپاره یې هلې ځلې کولې، چې راتلونکی نسل د اسلامي ارزښتونو پر بنسټ وروزل شي.

یوه تاریخي اړتیا

قاري صاحب (رحمه الله) یو داسې شخصیت و چې د علم، فکر او جهاد په ډګرونو کې یې بې ساري خدمتونه ترسره کړي، نو د هغه د ژوند او کارنامو په اړه یوازې یوه عادي مقاله بسنه نه کوي؛ بلکې اړینه ده چې د هغه فکري او جهادي میراث د راتلونکو نسلونو لپاره د الهام سرچینه وګرځي.

ای کاش! موږ د خپلو علمي او فکري شخصیتونو ارزښت د هغوی په ژوندانه درک کولی. دوی زموږ د ټولنې فکري او معنوي ستونزې دي او پر ژوند یې قدرداني کول زموږ دنده ده؛ خو له بده مرغه

نقش تشبثات در افزایش اشتغال زایی و رشد اقتصاد کشور

تشبث چیست؟

هر فعالیت قانونی که برای کسب مفاد از طریق عرضه خدمات یا تولید امتعه و اجناس مورد ضرورت مستهلکین می باشد تشبث نامیده می شود. ابتکار عمل یا نوآوری در کارها از ویژگی های لازمی یک متشبث است که می تواند موفقیت فردی، شرکت یا نهادهی را تحت تأثیر قرار دهد. شخص مبتکر توانایی تصمیمات و اقدامات جدید دارد.

انواع تشبثات

تشبثات به سه نوع می باشد:

۱- تشبثات تولیدی

۲- تشبثات تجارتي

۳- تشبثات خدماتی

تشبثات تولیدی

به تشبثاتی اطلاق می گردد که در آن اجزا و مواد خام باهم ترکیب گردیده و محصولات کارتمام تولید می شود. تولیدات می تواند مستقیماً در دسترس مصرف کننده ها قرار گیرد و یا توسط سایر تشبثات تولیدی برای تولید محصولات دیگر مورد استفاده قرار گیرد و یا به عباره دیگر نوعی از کسب و کارهای است که در آن مواد اولیه به یک محصول تبدیل می شود و در دسترس مشتریان قرار می گیرد و ازین راه درآمد کسب می گردد.

شماری از کسب و کارهای تولیدی قرار ذیل است:

• کارگاه تولید پوشاک

• ساختن محصولات چرمی

• پرورش زنبور عسل

تولید زعفران

• پخت شیرینی و کیک

• تولید میوه خشک

• تولید ترشی و مربا

• پخت غذای خانگی و غیره

تشبثات تجارتي

این نوع تشبثات یکی از معمول ترین انواع تشبثات به حساب می آید. در این نوع تشبثات محصولات کارتمام برای فروش دوباره خریداری می گردد و یا به عباره دیگر در تجارت یا داد ستد از یک شخص یا نهاد مالکیت چیزی گرفته شده و در عوض مالکیت چیز دیگری به او واگذار می شود.

تجارت امروزه به شکل های متنوعی انجام می شود، تجارت هسته اصلی سرمایه گذاری است و حتی باعث ایجاد روابط بین کشورها می گردد. تجارت یک مراوده اقتصادی است که برای هردو طرف معامله و درآمد مطمئن باشد. تجارت امروز آن قدر متنوع است که می توان دسته بندی های بسیار متنوعی را برای آن در نظر گرفت.

تشبثات خدماتی

در این نوع تشبثات محصولات ناملموس ارائه می گردد و یا به عباره دیگر کسب و کارهایی که از طریق ارائه یک سرویس و یا یک خدمت به رفع نیاز های مردم می پردازند، به نام تشبثات خدماتی یاد می شود. افرادی که این کار را انجام می دهند به نام نیروی کار خدماتی و شرکت های که به ارائه این خدمات می پردازند به نام شرکت های

خدماتی یاد می شوند. قابل ذکر است که شرکت ها و کسب و کارهای خدماتی، افرادی را که دارای توانایی های لازم برای کار در آن حوزه هستند را استخدام و از مهارت های آنها استفاده می کنند و همچنین در صورت نیاز، تجهیزات لازم را نیز برای آنها فراهم می آورند. کارهای خدماتی در تمامی حوزه های کسب و کارها وجود دارند؛ زیرا هر کسب و کاری نیازمند دریافت خدمات از شرکت ها و نیروهای خدماتی است.

کاهش هزینه، صرفه جویی در زمان، افزایش کیفیت کار، سود بالا، قیمت های رقابتی و راه اندازی آسان از مزایای کارهای خدماتی به حساب می آیند. برخی از کسب و کارهای خدماتی که در کشورها پر رونق اند:

- خدمات تعمیر و نگهداری؛
- خدمات نظافت؛
- خدمات طراحی؛
- خدمات مسافرتی؛
- خدمات مالی؛
- خدمات مشاوره ای؛
- خدمات غذایی
- خدمات صحتی و غیره

اشکال عمده حقوقی تشبثات خصوصی

- ۱- کمپنی های انفرادی؛
- ۲- شرکت؛
- ۳- شرکت های سهامی؛

۱- کمپنی های انفرادی: یکی از قدیمی ترین انواع مالکیت می باشد در این نوع تجارت مالک کمپنی یک تن بوده نفع و ضرر آن نیز متعلق به مالک می باشد.

راه اندازی آسان، سهولت در کنترل و مفاد برای مالک، مکلفیت پرداخت مالیه یک بار و اندک بودن مقررات حکومت از مزایا و سرمایه محدود، عمر محدود و منابع بشری محدود از معایب کمپنی های انفرادی اند.

۲- شرکت: شرکت نیز یکی از اشکال عمده مالکیت خصوصی می باشد.

در این نوع تجارت دو و یا بیشتر از دو تن باهم شریک شده و یک تجارت را راه اندازی می کنند. یا به عباره دیگر شراکت در تجارت و یا اصطلاحاً مشارکت در کسب و کار در واقع به مجموع دو یا چند تن از افراد اطلاق می گردد که برای پیشبرد اهداف تجاری و مالی دور یک دیگر جمع شده اند. تمامی بحث های حقوقی مرتبط به این موضوع از جمله شکل و قیاس رابطه بین این افراد، وظایفی که نسبت به یک دیگر دارند، شیوه تقسیم سود یا سهم الشراکه و غیره باید در یک نمونه قرارداد شراکت تنظیم گردد.

۳- شرکت های سهامی:

شرکت های سهامی از بزرگترین

و محبوب ترین انواع شرکت های تجاری در جهان می باشد در این نوع شرکت تجاری شخصیت حقوقی مستقل از مالکان آن می باشد و سهام داران این شرکت از امتیازات و حقوق شخصیت نیز برخوردار هستند.

تجارت های کوچک و متوسط چیست؟

تجارت در لغت به معنای بازرگانی کردن، خرید و فروش، داد و ستد و کلماتی مشابه به این است. در برخی منابع نیز این لغت را به خرید و فروختن معنا کرده اند. تجارت در علم حقوق نیز دارای معنا می باشد. در این علم، تجارت به هر نوع تلاشی گفته شده است که برای به دست آوردن یک مال و یا خدمات به کار برده می شود. تعریف دقیق و یکسانی از کسب و کارهای کوچک و متوسط وجود ندارد و معیار تعریف ارائه شده برای آنها در کشورهای مختلف متفاوت است. معیارهای موجود جهت تعریف کسب و کارهای کوچک و متوسط مواردی مانند: تعداد کارکنان، میزان دارایی های به کار رفته، نسبت فروش به سرمایه در گردش، گردش پول، ارزش دارایی و میزان فروش می باشد.

نکاتی برای مدیریت یک کسب و کار کوچک و متوسط

مدیران موفق کسب و کارهای کوچک باید برای کسب موفقیت

در تجارت خود، به نکات زیر دقت نمایند.

۱- تهیه یک طرح تجاری (بیزنس پلان)

طرح های تجاری فقط برای کسب و کارهای بزرگ نیست. برای این که مطمئن باشید که کسب و کار شما به موفقیت ختم می شود باید حتماً یک بیزنس پلان تدوین کنید.

۲- حساب شخصی و کاری خود را از هم جدا کنید

در بسیاری از موارد، کسانی که یک کسب و کار کوچک را راه اندازی می کنند از حساب بانکی شخصی خود برای انجام کارهای مالی کسب و کارشان نیز استفاده می کنند. این کار باعث پیچیده شدن حساب و کتاب های مالی و نداشتن آمار دقیق از بودجه ذخیره شده، درآمد ماهانه، خرج و هزینه ها و باقی امور مالی کسب و کار می شود.

۳- نیازهای مالی خود را مشخص کنید

تاجایی که می توانید نیازهای مالی آینده خود را تخمین بزنید و خودتان را برای آن ها آماده کنید. کسب و کارهای کوچک از نظر مالی بسیار آسیب پذیرتر از کسب و کارهای بزرگ هستند. به عنوان مدیر این نوع کسب و کارها، شما وظیفه دارید که خطرات و چالش های احتمالی را بشناسید و برنامه یی برای عبور از آن ها تدوین کنید.

۴- افراد مناسب را استخدام کنید

به جای استخدام افرادی که به دنبال کسب درآمد هستند، کسانی را استخدام کنید که انگیزه یادگیری و پیشرفت در کارشان را دارند. قدم دوم پس از استخدام این افراد، نگهداری آن ها در مجموعه است. تشویق کردن این افراد با فعالیت های مربوط به تیم سازی مثال ایجاد ساعت های تفریح در محل کار، باعث ایجاد انگیزه و وفاداری بیشتر این افراد به کارشان می شود.

۵- نیروهای تان را آموزش دهید

حتی اگر باهوش ترین افراد دنیا را هم استخدام کنید، بازهم نیاز زمانی دارند تا سازو کار تجارت شما را

متوجه شوند و خودشان را با این سیستم سازگار کنند. ایجاد برنامه های آموزشی کارمندان تان باعث پیشرفت شان، ایجاد رقابت سالم بین آن ها و در نهایت کسب موفقیت برای کسب و کار شما می شود.

۶- بازاریابی را دست کم نگیرید

خیلی از صاحبان کسب و کارهای کوچک، بازاریابی را صرفاً هزینه می دانند. در حالی که این هزینه های کوچک در نهایت درآمدهای بزرگ را برای شما به همراه می آورد. بخشی از درآمد ماهانه خود را به تبلیغات اختصاص دهید و انجام را به متخصصان این حوزه شریک سازید و یا اگر می توانید یک نیروی کارشناس را برای این کار استخدام کنید.

نقش تشبثات کوچک و متوسط در رشد اقتصادی

نقش کسب و کارهای کوچک و متوسط در اقتصاد، به صورت های ذیل می باشد.

۱- بستر برای افراد حقیقی که توانایی راه اندازی کسب و کارهای بزرگ را ندارند فراهم می کنند تا در مقیاس کوچکتر بتوانند توانایی ها و قابلیت های خود را بروز دهند و کارآفرین باشند.

۲- نقش بسیار مهم در به وجود آمدن فرصت شغلی برای جامعه ایفا می کنند و سهم بالایی در ایجاد اشتغال دارند.

۳- به عنوان منابع نوآوری در محصولات، خدمات

فرایندها و تجربیات کاری جدید به شمار می آیند.

۴- با تأمین انواع محصولات و خدمات، تشکیل دهنده عمده بدنه اقتصادی کشورها هستند. کسب و کارهای کوچک و متوسط در نقاط مشخص و بازارهای ویژه یی که صنایع بزرگ امکان ورود شان به آن بازارها نیست فعالیت می کنند.

۵- به صورت ویژه در بخش تولید، بسیاری از صنایع کوچک به عنوان تأمین کننده اجزا و قطعات به عنوان پیمان کار صنایع بزرگ به حساب می آیند، به عنوان پایه اقتصاد تولیدی که رونق و شگوفایی و نیز موفقیت صنایع بزرگ را تضمین می کنند، می باشند.

۵ و ۱۰ میلیون افغانی سالانه سرمایه‌گذاری می‌کنند. ارقام مشخص در مورد تعداد واقعی تشبثات کوچک و متوسط در افغانستان در دسترس نیست افغانستان تنها کشوری است که بیشترین فعالیت مشاغل خانگی و تشبثات غیر رسمی کوچک و متوسط، در آن وجود دارد که اغلب آن‌ها به تجارت یا عرضه‌ی کالاها و خدمات ساده مشغول اند. طبق آمار وزارت تجارت و صنایع، تا سال مالی ۱۳۹۹، تعداد ۴۰۵۹۸ شرکت و تشبثات اقتصادی ثبت و مجوز دریافت کرده اند. طی سال های گذشته برنامه‌های زیادی از سوی نهاد های بین المللی به همکاری حکومت برای حمایت از تشبثات کوچک و متوسط راه اندازی شده است که تعداد زیادی ازین برنامه‌ها در شهرهای بزرگ راه اندازی شده اند. البته تمرکز عمده‌ی این برنامه‌ها در شهر کابل بوده است.

در یک کشور تشبثات کوچک و متوسط رول بسیار مهم را در انکشاف اقتصادی بازی می‌کند. افغانستان یکی از کشورهای کمتر توسعه یافته که سرمایه‌گذاری‌ها در بخش تجارت‌های بزرگ کمتر می‌باشد ازین رو تشبثات کوچک و متوسط به عنوان ماشین رشد اقتصادی تلقی می‌گردد.

با جاری شدن کمک‌های عظیم جامعه جهانی پس از سال ۲۰۰۱ میلادی به افغانستان حکومت قبلی برنامه منظم جهت حمایت و تشویق این تشبثات نداشت و از طرف دیگر کمک‌های جهانی بخش بزرگ تولیدات ناخالص داخلی را تشکیل می‌داد که اقتصاد این مملکت را به خطر می انداخت و او را بیشتر به کمک‌های خارجی وابسته می ساخت که پس از قطع شدن کمک ها رشد اقتصادی نیز کند شد.

آمارهای رسمی و احصائیوی در مورد تولیدات داخلی اداره ملی احصائیه و معلومات کشور در برج اسد سال ۱۴۰۳ میزان تولیدات ناخالص سال ۱۴۰۲ کشور را ۱۵.۷ میلیارد دالر اعلام کرد که نظر به اعلامیه این اداره این آمار نسبت به سال قبلی آن رشد ۲.۷

کارآیی صنایع بزرگ نیز توسط صنایع کوچک شکل می‌گیرد؛ زیرا عملکردشان به صورت مستقیم به کسب و کارهای کوچک و متوسط وابسته است. ۶- اکثریت صنایع بزرگ متمایل به کنترل و در دست داشتن قیمت‌های محصولات کلیدی خود به منظور افزایش سود شان می‌باشند. صنایع کوچک در این حالت با فراهم کردن رقابت سالم و جلوگیری از انحصار و نیروهای بازار نقش ایفامی نمایند و در این مسیر آن‌ها با اطمینان دادن به سیستم اقتصادی از کارا بودن خود کمک می‌کنند.

وضعیت تشبثات کوچک و متوسط در افغانستان

تشبثات کوچک و متوسط به عنوان موتور محرک رشد اقتصادی در سراسر جهان، به ویژه در کشورهای در حال توسعه و اقتصادهای نوپا، مطرح شده است. تجارب نشان داده است که تشبثات کوچک و متوسط از مهارت بالایی برخوردار نیست و نیاز به سرمایه کمتر و تکنالوژی پایین تری دارند و از آن جایی که افغانستان با کمبود سرمایه و افراد متخصص و آموزش دیده کمتری در این حیطه مواجه است، تشبثات و سرمایه‌گذاری های کوچک و متوسط، بهترین راه کار برای ایجاد اشتغال و رشد اقتصادی در کشور پنداشته می‌شود؛ زیرا تناسب و فاکتورهای محلی نظیر کمبود سرمایه، مهارت پایین نیروی انسانی، مواد خام و سایر دسترسی به امکانات مورد نیاز را تسهیل می‌کند. در افغانستان ۵۸ درصد محیط کسب و کارها را تشبثات کوچک و متوسط تشکیل می‌دهد.

ریاست تشبثات کوچک و متوسط وزارت تجارت و صنایع، تشبثات کوچک و متوسط را چنین تعریف نموده است: به تشکیلات اقتصادی که کمتر از ۵ تن کارمند داشته و سالانه مبلغ ۲، ۵ میلیون افغانی سرمایه‌گذاری نماید تشبثات کوچکتر گفته می‌شود. در حالی که، تشبثات کوچک آنست که ۵ تا ۱۹ کارمند دارند و سالانه ۲، ۵ تا ۵ میلیون افغانی سرمایه‌گذاری می‌کنند و تشبثات متوسط دارای ۲۰ تا ۹۹ کارمند بوده

حکومت‌ها می‌تواند در رشد تشبثات کوچک و متوسط نقش عمده را ایفا نماید و ثانیاً این حمایت بیشتر به شکل بخشوده‌گی مالیاتی و کمک‌های مالی دادن کمک‌های دولتی مورد توجه متشبین قرار می‌گیرد.

در اخیر باید گفت که نظر به آمارهای ارایه شده صادرات کشور توسعه یافته است، ارز افغانی در برابر دالر ثبات خوب داشته، گام‌های سرمایه‌گذاری روی معادن و پروژه‌های بزرگ در کشور برداشته شده و خیلی کارهای دیگر برای اقتصاد کشور انجام شده است. بناء به منظور بهبود عواید ملی و رسیدن به خود کفایی، امارت اسلامی از بخش‌های مختلف تولیدی حمایت کرده، به تولیدات داخلی و زمینه سازی بازار آن در سطح ملی و بین‌المللی اقدام نماید. هم‌چنان روی پروژه‌های بزرگ اقتصادی و زیربنایی بیشتر سرمایه‌گذاری کرده و در این عرصه تلاش به جلب سرمایه‌گذاران داخلی و بین‌المللی نماید و این کار سبب اشتغال زایی و کار آفرینی بیشتر، کاهش فقر، بهبود وضعیت معیشتی مردم گردیده و در نهایت سبب رشد اقتصادی و افزایش تولیدات ناخالص داخلی و عواید ملی می‌گردد.

درصدی را نشان می‌دهد. علت این افزایش توسعه صادرات، پشتیبانی از سکتور خصوصی و دیگر فکتورها عنوان شده است. اما آمار (تولید ناخالص داخلی) افغانستان در سال ۲۰۲۳ تولیدات ناخالص داخلی را ۱۷.۳۳ میلیارد دالر نشان می‌دهد.

هم‌چنان اداره ملی احصائیه و معلومات جمعیت افغانستان را در این سال ۳۵.۷ میلیون تن و عاید سرانه را ۴۹۳ دالر برآورد کرده که در مقایسه به سال قبل آن عاید ۷۰ دالر افزایش را نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

بیکاری پدیده‌یی است که اکثر کشورها از آن رنج می‌برند و از جمله کشورهای در حال توسعه بیشتر با این معضله درگیر هستند. تشبثات کوچک و متوسط که به عقیده اکثریت اقتصاد دانان و کارشناسان امور اقتصادی ستون فقرات اقتصاد می‌باشد، یکی از گزینه‌های که کشورها می‌تواند برای اشتغال زایی از آن استفاده کنند، به خاطری که این نوع تشبثات اکثراً به شکل خصوصی طراحی می‌شوند.

بخش خصوصی امروز سهم عمده‌یی را در اقتصاد کشورهای پیشرفته دارد، البته این بخش همواره مورد توجه و حمایت حکومت قرار می‌گیرد. حمایت‌های

منابع و مآخذ

- ۱- منکیو، گریگوری (۱۳۹۰) مبانی علم اقتصاد، ترجمه حمید رضا ارباب، تهران، نشر نی.
- ۲- فرهنگند، محمد اکبر اقتصاد افغانستان از ۲۰۰۱ الی ۲۰۲۱.
- ۳- مرکز تحلیل‌های اقتصادی (۱۳۹۹) بسته پیشنهادی حمایت از بخش خصوصی. وزارت اقتصاد، کابل، افغانستان.
- ۴- مشعل، مجیب (۱۳۹۲) توسعه تشبثات کوچک و متوسط تجارت منطقی در افغانستان.
- ۵- گزارش رسمی اداره ملی احصائیه و معلومات، برج اسد ۱۴۰۳، کابل، افغانستان.
- ۶- گزارش رسمی وزارت اقتصاد، برج میزان ۱۴۰۳، کابل، افغانستان
- ۷- گزارش رسمی بانک جهانی، برج اپریل، ۲۰۲۴
- ۸- GDP Afghanistan ۲۰۲۳
- ۹- Hatten, T. S. (n.d.). Small business management
- ۱۰- mussawy, S. N. (n.d.). Small and medium-size enterprises in Afghanistan

اسلامي شريعت کې د باغي حکم

دويمه او وروستۍ برخه

نه دي، مګر کله چې دوی کوشش وکړي چې مسلمانان ووژني او دوی ته زیان ورسوي، نو بیا جازي دي، چې دوی محاصره کړي. همدارنګه د امام شافعي رحمه الله عليه او امام احمد بن حنبل رحمه الله عليه په نزد، چې دوی د جنگ اراده ونه لري، ددوی وژل جازي نه دي.

د باغيانو مربوطه مختلف مسايل

اول بحث: د مسلمانانو دخپل منځي جګړې بنسټ

په دې اړه له یو حدیث نه پرته چې موږ به یې وروسته یادونه وکړو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په سنتو کې د دغه قانون هیڅ تشریح نه موندل کېږي، ځکه چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په زمانه کې د مسلمانانو په منځ کې هیڅ کله جنگ نه دې شوی چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم په قول او عمل سره د هغه د احکامو تفصیلات معلوم شوي وای، د دې وروسته د دغه قانون مستند تشریح په هغه صورت کې وشوه چې حضرت علي کرم الله وجهه خلافت په دوره کې پخپله د مسلمانانو په منځ کې جګړې وشوې چې په هغه کې صحابه کرام ډیر زیات موجود وو. له دې امله د هغوي په بیان کړی شویو احکامو سره د اسلامي قانون د دغې څانګې مفصل بنسټونه او قواعد مرتب شول، په تیره بیا د حضرت علي

د امام ابو حنیفه (رحمه الله علیه) او د امام مالک (رحمه الله علیه) په نزد د باغيانو وژل کله چې ونیول شي روا دي. همدارنګه هغه آلات لکه، غشي، لینده، بمونه او داسې نور وسایل دي چې دوی ورباندې وژل کېږي. په باغيانو باندې هغه څړځایونه او هغه اوبه چې دوی ورڅخه استفاده کوي، باید بندې شي. همدارنګه هغه څوک چې له باغيانو سره ولاړ وي، یعنې کمک ورسره کوي، هغوی هم په دې حکم کې راځي. د دې چې د باغيانو شر دفع شي او د دوی شان او شوکت له منځه لاړ شي، نو پر هر هغه څه چې دوی جنگ کوي او له باغيانو څخه لاس ته راشي، باید پرې وژل شي.

امام مالک (رحمه الله علیه) فرمایي، چې که په دوی کې ښځې او ماشومان وي، نو باید باغيان په داسې آله باندې ونه وژل شي، چې سوځول کوي.

د امام شافعي (رحمة الله علیه) او د امام احمد ابن حنبل (رحمة الله علیه) په نزد، د باغيانو وژل د غشي او بمونو په واسطه ناروا دي. همدارنګه هر هغه شی، چې په هغه باندې څوک زخمی کيږي، یعنې په جارحه آله باندې هم جازي نه دي. د هغوی محاصره کول او په هغوی باندې خوراک څښاک بندول هم جازي

باندې کېږي، چې یو غټ طاقت ولري او یو لویه جنګي ډله له جنګي وسایلو سره پاڅون وکړي. جنګ به د هغوی پر ضد یوازې په هغه وخت کې وکړای شي، چې هغوی په عملي ډول وسله وال بغاوت وکړي او د وینې په تویولو لاس پورې کړي.

د باغیانو د مال حکم: د باغیانو مال غنیمت نشي جوړېدلې ځکه چې دوی مسلمانان دي کله چې د دوی مالونه د مسلمانانو لاس ته ورشي دا به د مسلمانانو سره بند وي برابره خبره ده که مالونه یا حیوانات او که نور څه وي. هر کله که باغیانو توبه وېستله له بغاوت څخه یې لاس واخیست بیا به یې ټول مالونه ورکول کېږي او که اسلامي حکومت حیوانات یا غلامان پلورلي وي، بیا به یې پیسې باغیانوته له توبې وېستلو وروسته ورکوي. که په دغو حیواناتو او غلامانو اسلامي حکومت خرچ او مصرف کړي و، بیا به یې له توبه وېستونکو باغیانو نه واخلي او بیت المال کې به یې داخلي کړي. البته کوم مالونه چې ضایع شوي وي، د هغو څه ضمانت نه لازمهږي. او که د جګړې په ترڅ کې د هغو وسله او سپرلۍ په لاس راشي، نو هغه د فاتحینو ملکیت نه ګرځول کېږي او د ولجې د مال په توګه پرهغو باندې هم نه وېشل کېږي. صرف د امام ابویوسف (رحمة الله علیه) رایه دا ده، چې حکومت به هغه ولجه ګرځوي. (۷)

د باغیانو نیول شوي کسان اوله دوی سره باید په جنګ کې د کومو اساساتو مراعت وشي؟ له باغیانو سره په جنګ کې چې د کومو اساساتو مراعات باید وشي، هغه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغې لارښوونې په اساس، چې پیغمبر

کرم الله وجهه کړنلاره چې د ټولو فقهاو اصلي مرجع ده.

د مسلمانانو د خپل منځي جګړو بېلابېل صورتونه
لومړۍ جز: که دواړه جنګېدونکې ډلې د کوم مسلمان حکومت رعیت وي په دې صورت کې د هغوي په منځ کې سوله کول، یا فیصله کول چې له هغوی نه تېری کوونکې ډله کومه یوه ده او د حق لارې ته په راګرځېدو باندې د هغې په زوره مجبورول د حکومت فریضه ده.

دویم جز: که جنګېدونکې ډلې دواړه ډېرې قوې وي، دوه مسلمان حکومتونه دي او جنګ یې د دنیا په خاطر وي، په دې صورت کې د مومنانو وظیفه دا ده چې په دغې فتنه کې د برخې اخستنې څخه په ټوله معنا ډډه وکړي او دواړه خواوې وویروي او د جنګ نه د لاس اخستو نصیحت دې ورته وکړي.

دریم جز: هغه دوه ډلې چې پاس یې یادونه وشوه که له هغو نه یوه برحقه وي او بله تېرې کوونکې وي او په نصیحت سره اصلاح کېدو ته چمتو نه وي په دغسې حالاتو او شرایطو کې د مومنانو وظیفه دا ده چې د تېرې کوونکې ډلې پر ضد د حق په جانب ډلې ملګرتوب وکړي.

که د باغیانو شمېر کم وي: که د باغیانو شمېر لږ وي او یا د هغوی تر شا کومه لویه ډله نه وي، نه څه زیات جنګي وسایل ولري، نو پر هغوی باندې د بغاوت قانون نه اطلاق کېږي، بلکې له هغوی سره باید د تعزیراتو له عملي قانون سره سم چلند وشي، یعنې که هغوی قتل وکړي، نو قصاص به ترینه واخستل شي. که مالي تاوان ورسوي، نو تاوان به ترې واخیستل شي. د بغاوت د قانون اطلاق یواځې په هغو باغیانو

شوی راورل شو، نو پر دې کار یې ډېره غوسه ښکاره کړه او ویې ویل چې زموږ کار د رومیانو او ایرانیانو پیروي کول نه دي. دغه معامله چې له کافرانو سره یې کول روا نه دي، نو له مسلمانانو سره خویې کول په هرې طریقې ناروا دي.

کومې سیمې چې د باغیانو تر ولکې لاندې دي: کومې سیمې چې د باغیانو تر ولکې لاندې راغلې دي او هلته هغوی د خپل نظم او نسق په ټینګولو سره زکات او نور محصولات ترلاسه کړي وي، حکومت به په هغو سیمو باندې له دوهم ځل قبضې کولو نه وروسته له خلکو نه بیا له سره د هغه تېر زکات او محصولاتو غوښتنه نه کوي. که باغیانو د هغوی مالونه په شرعي توګه مصرف کړي وي، نو عندالله به هم هغه له ادا کوونکو نه ساقط شي. خو که هغوی په غیر شرعي ډول لګولي وي، نو دا د ادا کوونکو او د الله جل جلاله تر منځ معامله ده. که هغوی پخپله وغواړي، نو خپل زکات دې ادا کړي. همدارنګه باغیانو چې تر خپل تصرف لاندې سیمو کې کومې محکمې جوړې کړې دي، که د هغو قاضیان له عادلانو څخه وي، له شریعت سره سمې فیصلې یې صادري کړې وي، نو د دوی شاهدي په خپل حال پاتې کېږي، که د هغه ټاکنکي د بغاوت مجرمان هم وي. البته که د هغوی فیصلې غیر شرعي وي او د بغاوت له غلې کېدو نه وروسته هغوی د حکومت محاکمو ته راورل شي، نو د هغوی فیصلې نه نافذېږي. سر بېره پردې چې د باغیانو په جوړو کړي شویو محکمو کې ونه منل شي.

د باغیانو شهادت په اسلامي محکمو کې:

د باغیانو شاهدي په اسلامي محکمو کې د

صلی الله علیه وسلم له حضرت عبد الله بن مسعود (رضی الله عنه) څخه پوښتنه وکړه:

ای ابن ام عبد! آیا پوهېږې، چې د دغه امت د باغیا نو په اړه حکم څه دی؟

هغه عرض وکړ: الله جل جلاله او د هغه رسول صلی الله علیه وسلم ښه پوهېږي. ویې ویل: د هغوی ټپیانو نه به لاس نه غوڅېږي، د هغوی بند یان به نه وژل کېږي، د هغوی تښتېدونکي به نه تعقیبېږي او د هغوی مالونه به د ولجې په ډول نه ویشل کېږي. د دغه قانون بله منبع چې ټولو اسلامي علماوو پرې اعتماد کړی دی،

د حضرت علي کرم الله وجهه وینا او عمل دی. هغه د جمل په جګړه کې د بري له تر لاسه کولو وروسته اعلان وکړ چې تښتېدونکو ته امان ورکړئ، د خلکو کورونو ته مه ننوځئ، ښځو ته لاس مه غځوئ، که هغوی تاسو ته ښکتهخل هم وکړي. د هغه (رض) د پوځ ځینو خلکو غوښتنه وکړه، چې دښمنان او د هغوی اولادونه او ښځې دې غلامان وګرځول شي. پر دې خبره هغه په غوسه شو او ویې ویل: له تاسې نه به څوک دا جرئت وکړي، چې ام المومنین حضرت عایشه (رض) خپله برخه کې واخلي؟

د باغیانو نیول شوي کسان به د دې تعهد په اخیستو سره خوشې کړای شي چې بیا به بغاوت نه کوي.

د وژل شویو باغیانو سرورونه غوځول:

د وژل شویو باغیانو سرورونه غوځول او بې پته کول ډېر بد کار دی، ځکه چې دا مسئله ده او له مثلي څخه رسول صلی الله علیه وسلم منعه کړې ده. حضرت ابوبکر صدیق (رضی الله تعالی عنه) ته چې د رومي سر پرې کړی

صلحه ونه منله او تېری یې وکړ نو تر هغه وخته پوری ورسره جنگ جگړه وکړی چې له تېری نه لاس واخلي او د الله (جل جلاله) احکامو ته غاړه کېږدي دا واجب د هر چا په غاړه پروت دی. که د حکومتی یا دولتي مقاماتو له خوا د هغود جنگ جگړې لپاره خاص کسان ټاکل شوي وي هم چې د بغاوت حالات پای ته نه وي رسېدلي د نورو له غاړې نه ساقط کېږي ځکه حکومتی مقامات نشي کولای چې څوک باغي په وژلو ونیسي ځکه چې د باغي وژل مباح کار دی. مګر که دا کار یوازې په حکومتی مقاماتو او مشخصو کسانو پورې اختصاص درلود نو په دې لحاظ یې نیولای شي چې د دوی په وظیفه کې یې بې ځایه مداخله کړې او هغوی ته یې په سپک نظر کتلي دي.

دمقالې لنډیز:

الله (جل جلاله) فرمایي: (وَتَعَاوُنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوُنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ...) ژباړه: په ښکيو او ښو کې یو تر بله همکاري وکړئ او په تېری او تجاوز کې یو تر بله همکاري مه کوئ. (دسورت مابدي دویم آیت) د باطل او ظالم په مقابل کې چوپ کېناستل له کناه او ظلم سره د همکاري حیثیت لري. همدارنګه په بل ځای کې فرمایي: (فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ)

دا آیات باید وکتل شي

ژباړه: له تجاوز کوونکو ډلو سره تر هغې وجنګېږئ، چې د خدای حکم ته غاړه کېږدي. دویمه نظریه: قیام او مقاومت جایز نه دی. د اهل سنتو زیاته برخه علماء همدا نظریه تاییدوي. عباد بن صابت وایي: موږ ته رسول

قبلېدو وړ نه ده. ځکه چې د عادلانو پر خلاف جنگ کول فسق دی. امام محمد رحمه الله علیه وایي چې هغوی جنگ و نه کړي او د عادلانو پر خلاف د عملي پاڅون مرتکب شوي نه وي، د هغوی شاهدی به قبوله کړی شي. خو کله چې هغوی جنگ کړی وي، نو بیا زه د هغوی شاهدی نه منم. له دغو پورتنیو احکامو څخه دا خبره څرګندېږي، چې د کافرانو پر خلاف جنگ او د مسلمانو باغیانو پر خلاف جنگ کې توپیر شته.

د باغي وینه او مال تاوان نه لري: که چېرته د بغاوت په وخت کې مسلمانانو د اسلامي پاچا په ملګرتیا کې باغیانو ته د وینې او مال تاوان ورواړوه یعنی د هغو څه خلک یی قتل کړل او د هغو مالونه یی هلاک کړل بیا وروسته دې باغیانو له بغاوت څخه توبه ویستله نو دوی ته به نه د دوی د وینې دیت ورکول کېږي او نه د دوی د مالونو تاوان ورباندې شته. (۸) د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه پيروان په دې خبره کې د نورو مذهبونو د پیروانو سره مخالف دي چې د باغیانو وینه د ټولنو او غاړه غړولو د وخت نه که څه هم جنگ جگړه یې نه وي شروع کړي هدر شوې ده، مګر امام مالک، امام شافعي، او امام احمد (رح) د دوی د وینې د هدر کېدو لپاره د جنگ جگړې او تېری شروع شرط بولي، د دوی په نزد قاعده دا ده چې د باغي وینه بې د جنگ جگړې او یرغل حالت نه په نورو حالاتو کې خوندي ده دی د باغیانو پر ضد جنگ جگړه واجب ده ځکه چې الله (جل جلاله) وایي که د مومنانو دوه ډلې په خپلو کې په جنگ بوختې وي نو تاسي د هغوي په منځ کې صلح کوئ که کومې ډلې

ساتنې ته، چې انسان ته ډېر ارزښتمن او مهم دي، خاصه پاملرنه کړې.

حدود د هغو جرایمو نوم دی، چې په پورته ارزښتونو باندې د تجاوز له وجې رامنځ ته کېږي. الله جل جلاله د حدودو او جرایمو لپاره مشخصې او ټاکلې داسې جزاکانې را استولې، چې هېڅوک پکې په هېڅ وجه مداخلت نه شي کولی او هغه ډول چې شارع یې د تطبیق امر کړی، باید پلي شي. که د بشري نړۍ تاریخ ته یو ځغلندۀ نظر وکړو نوراته به جوتۀ شي، چې په بشري نړۍ کې د بدبختو مظلومو او کړاوونو بنسټ همدغه په پورته ارزښتونو باندې تعرض دی، چې د شریعت رالیدوونکي الله جل جلاله له خوا ورته په اسلامي قانون کې مشخص مجازات پیش ښکاري دي. د نسل د مېنځه وړلو مخنیوی له یو طرفه په بشري ټولنو کې د امنیت او ټولنیز نظم خورا مهم امر ګڼل کېږي.

همدارنگه الله جل جلاله انسان اشرف المخلوقات پیدا کړی دی او ډیر لوړ شخصیت لري. هېڅوک دا حق نه لري چې یو انسان ته په سپکه سترګه وګوري. که څوک دا کار وکړي او یو چا ته سپکې، سپورې ووايي او یا پرې تهمت ولګوي، نو دغه شخص قاذف دی او باید د دې جرم هغه ټاکل شوې جزا ورته ورکړل شي، چې نور خلک ترې عبرت واخلي. همدا رنگه عقل، چې د انساني ټولنو د پرمختګ او د لوی خدای جل جلاله یو ځانګړی نعمت ګڼل کېږي، له منځه وړل یې په کلي توګه جرم دی او هېچا ته جواز نشته چې د هغه د اختلال یا له منځه وړلو لپاره اقدام وکړي. که څوک د شرابو

اکرم (ص) بلنه راکړه، چې موږ ورسره بیعت وکړ، چې د مسلمانانو د امیر مننه کوو او امر ته یې غاړه ږدو، که خوښ وي او که نا خوښ، که ستونزې وي او که خوښي وي، پر ځان به یې لوړ ګڼو او بې ځایه خنډونه به ورته نه پیدا کوو. او بیا یې وویل: که تاسې ته داسې ښکاره شي چې د الله (جل جلاله) د لارښوونو په رڼا کې پرې ثابت دلایل موجود وو، نو بیا تاسې دې بیعت ته مسئول نه یاست.

د حضرت علي کرم الله وجهه پر خلاف قیام کې خورا زیاتو صحابه کرامو برخه وا نه خيسته، لکه څنګه چې یې له حضرت حسین رضي الله عنه سره ملاتړ ښکاره نه کړ. دا د فتنود مخنیوي لپاره، چې د امیر په مقابل کې قیام د ملت یووالی او امنیت له منځه وړي او یا په بل عبارت، د کوچني شر د له منځه وړلو لپاره د لوی شر او فساد زمینه برابروي.

درېمه نظریه: منځنۍ نظریه، نه قیام واجب ګڼي اونه پرې د حرام نوم ږدي، بلکې قیام او صبر دواړو ته جایز وایي. پر دې سند، چې ځینو صحابه کرامو په قیام کې برخه نه ده اخیستې او نه یې د نورو قیام او مقاومت بد ګڼلی، نو دا ګرځنه یې د قیام او مقاومت جواز او مباح والی ثابتوي، نه فرضیت او حراموالی نتیجه د قانونیت پر نسیب په ډېر جدي ډول په پام کې نیولی، لوی خدای (جل جلاله) چې د کایناتو خالق او د بشر پیدا کوونکی دی، تل یې د خپلو بنده ګانو د ګټې او هوساینې داسې قواعد را نازل کړي چې په بشري جوامعو کې هېڅ نظام ورسره سیالي نه شي کولای. اسلامي شریعت د خلکو د آبرو، عقل، نسل، ځان او مال

اړه هم په اسلامي شریعت کې مفصل احکام موجود دي.

په شریعت کې دا ټولې جزاګانې له هغه جرم سره متناسبې دي، چې انجام شوې، یعنې شریعت د جرم او جزا تر منځ تناسب په دقیق او جدې ډول په پام کې نیولی او په دې توګه الله جل جلاله پر بشریت لوی رحمت او پر امت پېرزوینه کړې. شریعت د اوسنیو غربي پوهانو د تعبیرونو پر عکس، د انساني کرامت ضد مجازات نه، بلکې د انساني کرامت په درناوي، د اصل په بنا چې لومړنی مؤسس یې د اسلام سپېڅلی دین دی، چې په هر وخت، هر ځای او هر حال کې د تطبیق وړ اصول او قواعد لري. د انساني ټولنو خو پریږده، چې تل د ټولو کائناتو د ښېګڼې لپاره یې لازم او وړ کامونه پورته کړي. په شریعت کې د دې ډول مواردو مثالونه ډېر زیات دي. نو دا چې شریعت یواځې په نوم یو دین نه، بلکې د عملي، کټې او پرمختګ رامنځ ته کوونکو قواعدو ټولګه ده، باید هغه وګړي او حکومتونه یې، چې ځانونه مسلمانان ګڼي، د اسلام سپېڅلی دین په ځان او خلکو تطبیق کړي.

په واسطه نوموړې نعمت له منځه یوسي، نو دا باید اتیا دورې ووهل شي.

دین چې د کایناتو د خالق له خوا د خپلو بندګانو د دنیوي او اخروي فنا او نجات لپاره را استول شوی او په کې په ریښتیني ډول د انسانیت هر اړخیزه کامیابي نغښتې ده ترې اوښتل یو جرم دی او په شریعت کې ورته د مرګ جزا پیش ښیي شوې ده.

شرعي نظام نه اطاعت او د خلکو د ټولنیزې آرامۍ له منځه وړل لارې ته راوتل او د هغې شکول په شریعت کې مشخص مجازات لري، چې د مرتکب د احوالو په پام کې نیولو سره د لاس او پښې یو د بل خلاف غوڅول، وژل او په دار ځړول دي. د خلکو د مالونو په ناحقه او په پټه اخیستل تر ټا کلو شرایطو لاندې په شریعت کې د غلا جرم ګڼل کېږي او د هغې عضوې د پرې کولو مجازات ورته پیش ښیي شوي، چې نوموړي مال اخیستی، یعنې د لاس پرې کول. همدارنګه هغه ډله او یا یوه طایفه چې د اسلامي حکومت پر ضد پاڅون وکړي او عملاً د جنګ اعلان وکړي، چې دې خلکو ته باغیان وایي او له دوی سره د جنګ او سولې په

سرچینې

- ۱- د سورة كهف. آيت ۶۴
- ۲- د بغاوت احکام.
- ۳- شفاء الحیاری فی احکام الاساری
- ۴- الفتاوی الهندي، و عالمکیریه کتاب السیر الباب العاشر فی البغاة. جلد ۲ صفحه ۲۸۴
- ۵- الدار المنتقى شرح الملتنقى کتاب السیر والجهد باب البغاة جلد ۲ ص ۵۱۵
- ۶- الدر المختار کتاب اجهد مطلب فی وجوب طاعة الامام باب البغاة جلد ۶ ص ۴۰۴-۴۰۵
- ۷- تنویر الابصار شرحه الدر المختار. او حاشیه د ابن عابدین کتاب الجهد باب البغاة فی وجوب طاعة الامام جلد ۶ ص ۴۰۵-۴۰۶
- ۸- الفتاوی الهندي عالمکیریه کتاب السیر الباب العاشر فی البغاة جلد ۲ ص ۲۸۴

اتموسفیر و محیط زیست

اقمار مصنوعی و مطالعه سطح زمین

یک تعداد اشخاص به این مفکوره اند که اتموسفیر زمین از جمله ذخایر طبیعی نمی باشد. در حالی که این طور نبوده بلکه اتموسفیر از مهم ترین ذخایر طبیعی کره ارض محسوب می شود؛ زیرا همین اتموسفیر است که زمینه تنفس و دوام حیات را برای انسان، حیوان و نبات به وجود آورده است. حیات در قشر خاکی زمین، در آب های تازه، جهیل ها، بحیره ها و ابحار تماماً مدیون موجودیت اتموسفیر می باشد و تکمیل پروسه هایدروسایکل با موجودیت اتموسفیر امکان پذیر گردیده در نتیجه توازن آب را بین قطعات خشکه و ابحار برقرار می سازد.

موضوع آلوده گی هوا نیاز به آب و ضرورت به بیلانس آن در طبیعت ما را مجبور می سازد که در جو اتموسفیر با دقت کامل بیندیشیم. از آن جایی که اتموسفیر یک پدیده مهم حیاتی است بنابراین به صفت بزرگترین منبع حیاتی بایست آن را به کار اندازیم و تا حدی باید آن را تحت کنترل درآورد و نملایمات جوی را باید مهار کرد. فضای زمین و تعاملات جوی در

سطح ابحار و قطعات خشکه ثابت نبوده بلکه دائماً در حال تحول است، هوا در طول شب و روز، در طول ماه و سال همواره به صورت پیهم در حال دگرگونی و تغییرات بوده و حتا در عمق پنج الی ده کیلومتری ابحار اثرات جوی تأثیرات خود را به جا می گذارد و توام با مشکلات ناشی از اتموسفیر زمین جریانات آب های گرم و سرد در ابحار مطالعه می شود. اما در نزدیکی سطح زمین که تراکم اتموسفیر به حد اعظمی خود می رسد مشکلات مربوط آن نیز اضافه تر گردیده توجه علمای میتیورو لوجی واقلم شناسی را بیشتر به خود معطوف می سازد.

در سطح زمین تغییرات حرارت نظر به ساختمان توپوگرافی آن خیلی متباز و مشهود است، به طور مثال در یک ساحه کوهستانی بنابر اکسپوزیشن نشیبی آفتاب رخ آن گرم و نشیبی سایه رخ آن سرد می باشد و هوای شهرها نظر به قراء و قصبات گرم تر بوده و برای سالیان دراز به ارقام مشاهدات میتیورولوجیکی نیاز داریم که از یک تعداد استیشن های هواشناسی توسط بالون ها وسفینه های فضایی و بحری به دست

علمی را در بخش هواشناسی نیم کره جنوبی بوجود آورده است. از آن جایی که تغییرات جوی در سطح ابحار نظر به سطح خشکه کم است بنابراین با داشتن یک استیشن فضایی در یک ساحه خورد مشخصات جوی ساحه وسیع را در مجاورت آن می توان پیش بینی و مشخص ساخت. اما در ابحار هم جاهای زیادی وجود دارد که تغییرات و تحولات جوی آن خیلی برجسته و درخور اهمیت می باشد. از جانب دیگر اتموسفیر چون متحرک و اثرات دینامیکی زیاد دارد تغییرات آن باعث تغییرات و تحولات جوی به مقیاس وسیعتر می گردد.

برای توسل به واقعیت های جوی یکی از راه های پیرون رفت آن است که استیشن های بدون انسان در فضا جا داده شود تا در یک وقت خصوصیات حالات جوی یک منطقه بزرگ را ثبت نماید و به مراجع مربوط آنرا انتقال داده بتواند. یک تعداد از این نوع استیشن ها همین اکنون در بالای قطعات خشکه و ابحار مصروف فعالیت های علمی است. در پهلوی این نوع استیشن های ثابت جوی در ارتفاعات اتموسفیر بهتر است که وسایل آلات هوا شناسی هم به کار انداخته شود که همواره از اوضاع جوی مشاهدات خود را انجام داده و به مراجع مربوطه خود آنرا مخابره کند. این نوع دستگاه هایی که به صورت مسلسل و با وقفه های طولانی تر اوضاع جوی را در مورد یک ساحه وسیع به زمین مخابره نماید و با فوتوهای مربوطه و ارقام مختلف جوی را ثبت و ریکارد نماید. در وجود اقمار مصنوعی

می آید و این نوع معلومات در روی نقشه های هواشناسی انتقال داده می شود و چارت های دلچسپ را تشکیل می دهد. انرژی آفتاب در هر ثانیه ۱,۹۶ کالوری تولید می کند که به نام سولر کانستنت یاد می شود. این مقدار حرارت در عرض البلد های مختلف نتایج مختلف را بار می آورد.

اکنون با شرایط مساعد علمی بیش از ۲۵۰۰ استیشن مشاهدات هواشناسی وجود دارد که یومیه معلومات جوی را بدست می آورند. و تقریباً اضافه تر از بیست فیصد سطح زمین بطور کافی دارای استیشن های مجهز می باشد. تفاوت انرژی وارده و ضیاع آن در ساحه استوا و منطقه قطبین خیلی متفاوت است از همین سبب دوران اتموسفیر را در منطقه تنظیم می نمایند. اما تا اکنون این دو منطقه دینامیک اتموسفیر از لحاظ مشخصات جوی به تفصیل و با دقت کامل مطالعه نشده است. منطقه استوا خیلی گرم و منطقه قطبین خیلی سرد بوده بنابر فشار متفاوت و درجه حرارت مختلف جریان هوا از قطبین با استقامت استوا و از استوای زمین در ارتفاعات بالاتر از استقامت قطبین همواره در وزش بوده به این ترتیب جریان دایمی هوا بین این دو منطقه وجود دارد. قطعات بحر که تقریباً سه بر چهار حصه سطح زمین را در بر می گیرد، خصوصیات جوی آن در ارتباط به چند استیشن محدودی که در جزایر نصب شده است مطالعه می گردد. خاصاً در ابحار نیم کره جنوبی تعداد این نوع استیشن ها خیلی محدود و کم بوده و خلای زیاد

I، در اتموسفیر زمین مطالعات جوی را انجام می‌داد. این قمرهای مصنوعی با استفاده از تشعشعات اشعه تحت سرخ تمام انواع و اقسام مختلف ابربندی‌های جوی را عکس برداری کرده و در پرده‌های تلویزیونی به مراجع آخذ خود انتقال می‌داد. مقصد جمع آوری این نوع مواد و ارقام سرویس ملی هواشناسی امریکا می‌باشد که در پهلوی آن اقمار مصنوعی اداره سرویس علمی محیطی نیز فعالیت می‌نماید. ESSAII در سال ۱۹۶۶ م به فضا پرتاب شده و در کمتر زمان دیگر TIROS-X نیز به فعالیت خود ادامه داد هر دو نوع این اقمار مصنوعی مشخصات جوی را مطالعه می‌کند. شکل ابربندی ها و مراکز سایکلونی و طوفانی را با استفاده از اشعه تحت سرخ مصور و رنگه در صفحات تلویزیون مفاهمه و مخابره می‌کند. اشعه تحت سرخ IR معلومات زیادی در باره پدیده های جوی ارایه می‌نماید، مهمتر از همه معلومات در باره نوعیت ابرها و خصوصیات آن‌ها می‌باشد. نوعیت ابر ها و اوصاف جوی مشخصات عمومی اتموسفیر را آشکار می‌سازد. ازجانب دیگر وضع انکشافی ابر ها برای مؤسسات هواشناسی پوتانشیل تغییرات جوی را نشان می‌دهد. اقمار مصنوعی نوع نیمبوس که تنها به منظور مطالعات جوی مورد استفاده قرار دارد وسایل تجهیزات و بطری های ادراک آن خیلی با نیرو و خوبتر از اقمار Tiros و ESSA می‌باشد. طور مثال Nimbus iv که در سال ۱۹۷۰ م. به فضا پرتاب شد دارای ده بطری ادراک می‌باشد. علاوه بر آن یک کمره

خلاصه می‌شود که به مقاصد هواشناسی به هوا پرتاب می‌گردد.

اقمار مصنوعی مطالعات جوی

این اقمار به اصطلاح Weather Satellite یاد می‌شود که اکثر کشورهای جهان از قبیل جاپان، چین، فرانسه، هند، انگلستان، شوروی سابق و امریکا به این کار دست زده اند و نتایج مطلوب هم از مشاهدات جوی کره زمین در اختیار خود دارند و همین مطالعات گسترده جوی است که در پرواز طیارات، حرکت سفاین بحری، وضع زراعت و دیگر مسایل اقتصادی دست‌آوردهای مطلوب هم دارد. شوروی سابق قمر مصنوعی مطالعات جوی را به نام میتیور در سال ۱۹۶۰ م به فضا پرتاب کرد تا حرکات جبهه‌های سرد و گرم سایکلون های منطقوی را در سراسر قلمرو شوروی سابق و ساحات مجاور اروپا و بحرالکاهل مورد مطالعه قرار دهد.

امریکا در سال ۱۹۵۹ م. چندین قمر مصنوعی را به منظور مطالعات جوی در فضای زمین به مدارهای مختلف جا داد از آن جمله قمر مصنوعی بنام کاشف Explorer VI از جمله اقمار مصنوعی میتیورولوجیکی است که نتایج قناعت‌بخش از مطالعات تلویزیونی آن به دست آمده است. تیروس TIROS مخفف Television Infra Red Observation System است که مفهوم سیستم مشاهدات تلویزیونی اشعه تحت سرخ را ارایه می‌نماید. این ماهواره در سال ۱۹۶۰ م در مدار قرار داده شده و از این سلسله ده قمر مصنوعی به نام‌های مختلف نیروس

اتموسفیر به تدریج اوج می‌گیرد. قبلاً بالون های نوع (رادیو ساند) داشتیم که توسط بالون به ارتفاعات بالا در اتموسفیر به حرکت آورده می‌شد و طور عمودی ارقام و اعداد می‌تورولو جیکی را در مورد حرارت، رطوبت و فشار هوا در امتداد خط‌السیار بالون مخابره می‌کرد اما آله دیگری که اکنون به این منظور تهیه شده Global Horizontal Sounding Technology آن گاز هیلیم می‌اندازد و برای چندین ماه در همان ارتفاع معین در فضا به مطالعات خود ادامه می‌دهد و به صورت پیهم و مسلسل وضع جوی را به شمول حصص فوقانی اتموسفیر از لحاظ وزش باد، سرعت و سمت حرکت آن ارزیابی و معلومات ریکارد شده را به مراکز و مراجع هواشناسی مربوط مخابره می‌کند.

ATS III به اندازه ۲۳۰۰۰ میل بالا تر از سطح زمین در مدار جا داده شده و به مقصد معینی این فاصله نه زیاد می‌شود و نه کم. فاصله داشتن زیاد از سطح زمین به خاطر است که برای مدت طولانی در مدار باقی بماند. از جانب دیگر با داشتن این فاصله قمر مذکور در مدار خود موافق به سرعت زمین به حرکت می‌افتد. بنابراین در موقعی که روی مدار خود حرکت می‌کند مثل آنست که در فضا در یک نقطه ثابت قرار داشته باشد از این لحاظ ATS III برای مطالعات جوی یک منطقه طور دایم معلومات تهیه می‌نماید و به قومانده استیشن مرکزی زمین محل آن هم تغییر داده می‌شود؛ مثلاً ATS III در ایالات

تولیز یونی داشته و انواع متعدد آلات و وسایل رادیومتری تحت سرخ در آن جا داده شده است رادیو متری اشعه تحت سرخ به غرض اخذ معلومات حرارت و رطوبت TH.IR می‌باشد؛ طور مثال این آلات TH.IR شکل ساختمان فوقانی کتله‌های ابر را عکس برداری کرده و معادلت حرارت را با مقایسه حرارت سطح زمین ریکارد می‌نماید. در پهلوی آن اندازه تبخیر و مقدار بخارات آبی، درجه حرارت و رطوبت را نشان می‌دهد. این نوع اقمار می‌تواند که مقطع جوی یک ساحه و ساحات مختلف سطح زمین را ترسیم و تجسم نماید که برای پیشگویی هوا خیلی مفید، مطلوب و مستند می‌باشد آله دیگری به نام (Interrogation Recording and Location System) برای سیستم استفهام ریکارد و تعیین موقعیت پدیده‌های جوی به وجود آمده که واقعاً آله خیلی دلچسپ و مفید است. این آله طور اتومات سوالات پیرامون وضع جوی را طرح می‌نماید و جواب آن را از مرکز و استیشن‌های زمینی و فضایی که در سفینه‌ها و بالون‌ها ثبت و ریکارد شده مطالعه می‌نماید و ارقام اخذ شده را به مرکز اصلی مؤسسات هواشناسی در زمین می‌فرستد. به این ترتیب معلومات همه جانبه از وضع جوی به مقیاس وسیع جهانی تهیه نموده و در اختیار محققان و هواشناسان می‌گذارد. استیشن متمم دیگر که با آلات اتوماتیک ادراک مجهز است در فراز ابحار احتمالاً در حصه وسطی بحر در یک بالون به ارتفاع ثابت قرار داده شده و به استقامت فوقانی

۱- مشاهدات پیهم ابربندی‌های یک منطقه در پرده‌های آخذه تلویزیونی طورمصور یعنی آنچه که در فضا است با واقعیت‌های کامل آن را می‌توان مطالعه و ارزیابی کرد.

۲- در فوتوهای فکسی میلی به کمک اشعه تحت سرخ صرف نظر از تاریکی و یا روشنی روز و شب همه خصوصیات و مشخصات جوی عکس‌برداری ثبت می‌شود.

۳- موجودیت چندین دستگاه ادراک حرارتی و رطوبت توانایی آن را می‌بخشد تا مقدار بخارات آبی و حرارت را در طبقات فوقانی و تحتانی اتموسفیر مطالعه کرده و مقطع اتموسفیر را ترسیم و تجسم کرد.

۴- به کمک وسایل ادراک می‌توان انرژی حرارت آفتاب را محاسبه کرد که آیا طیف ماورای بنفش چه تأثیرات بالای طبقه اوزون و تولید انرژی جهانی دارد.

۵- بارنده گی (برف و باران) تماماً در سطح جهانی ارزیابی، تحلیل، ترسیم و ثبت می‌گردد.

در برخی از موارد ارقام و اعداد مخابره شده اقمار مصنوعی در پیشگویی‌های جوی محلی به مقیاس خورد هم استفاده به عمل می‌آید تا وضع زراعتی، جنگلات و محیط زیست مطابق به نیاز جامعه در همان حصه به کار انداخته شود. اما اهداف اصلی همانا مطالعات قاره وی و بین القاره‌وی مشخصات اتموسفیر بیشتر در سطح بین‌المللی عطف توجه می‌نماید.

ساحه تطبیق اقمار مصنوعی در تحقیقات هواشناسی و عناصر میتئورولوجیکی نتایج

متحدہ امریکا در ایام تابستان غرض مطالعات طوفان‌های شدید سایکلونیک استفاده می‌شود و در ایام خزان قدری به استقامت شرقی ایالات متحدہ امریکا سمت داده شده تا طوفان‌های (هریکن) را مطالعه و ریکارد نماید. چون از ارتفاع ۲۳۰۰۰ میل تصاویر جوی را می‌فرستد بنابر آن تصاویر ابر بندی‌های متحرک و بزرگ و طوفان‌های مهم را در هر ۲۰ دقیقه به زمین ارسال می‌کند. از خط‌السیر و انحنا‌های (جیت ستریم) طوفان‌های هریکن، تشکیلات سایکلون‌های عرض‌البلد‌های متوسط که در حال انکشاف و یا تضعیف باشد به زمین تصاویر تلویزیونی می‌فرستد. بر علاوه از شکل حرکت و تشکل طوفان‌های تورنیدو و خطرات احتمالی آن توسط قمر مصنوعی Geostationary Operational Environmental Satellite معلومات اخذ می‌شود که در ارتباط با قمر مصنوعی Nimbus به سوالات رایج شده جواب می‌گوید. به تعقیب سلسله اقمار مصنوعی ESSA اقمار دیگری به غرض مطالعات جوی ساحه ابحار و جزایری که در ابحار موقعیت دارد به شمول چگونگی اتموسفیر، سواحل و نقاط مجاور آن در فضا پرتاب شده که به نام National Oceanic and Atmospheric Administration یاد می‌شود که NOAA از سلسله Nimbus اقمار ESSA خیلی پیشرفته‌تر و مجهزتر است. تخنیک استفاده از تسهیلات و معلومات اقمار مصنوعی در مورد اتموسفیر زمین معلومات زیادی را با خود به ارمغان آورده است؛ به طورمثال:

خود را به مرکز سایکلون برساند. ابرهای این ساحه از نوع کومولوس تشخیص گردیده است و هسته‌های بزرگ و روشن ابرهای کومولوس در خط‌السیر آن به ملاحظه می‌رسد. این ابرهای کومولوس به ارتفاع بلندتر در اتموسفیر خط‌السیر جبهه سرد را تعقیب می‌کند.

۲- جبهه گرم در محور مرکزی سایکلون به مشاهده می‌رسد و دارای ابرهای نوع ستراتوس بوده و در محور سایکلون در حالت انحلال یا جبهه سرد می‌باشد.

۳- وکتورهای که در حاشیه بالایی جبهه گرم قرار دارد معرف آنست که جبهه گرم در مسیری رهنمایی می‌شود که ابرهای نوع سیروس در آنجا اکثریت داشته و موجودیت بازوی چت ستریم در شمال جبهه گرم خط‌السیر آن را به شکل موجوده آن تغییر داده است.

خیلی مطلوب دارد. مشاهدات در باره پدیده های جوی، حرکات و انکشاف طوفان های اتموسفیر به وسیله اقمار مصنوعی از چندین سال به این طرف اسناد و مدارک معتبر علمی را به وجود آورده است که به خاطر پیشگویی اوضاع جوی خاصاً در مرحله طوفانی شدن هوا از آن استفاده زیاد به عمل می‌آید. اولین قمر مصنوعی در سال ۱۹۶۰ به هدف مطالعات اتموسفیر به فضا پرتاب شد تا نمونه و اشکال مختلف ابرها را تحقیق و مطالعه نماید. تصویر این طوفان سایکلونی توسط قمر مصنوعی Nimbus در طیف آفتاب اوزون اشعه تحت سرخ گرفته شده است و خصوصیات ابر ها در آن به این ترتیب تصنیف و مطالعه شده است.

۱- جبهه سرد که از سمت غرب با یک قوس منظم به استقامت شرق در حرکت بوده تا آنکه

منابع مأخذ:

- ۱- جعفر پور، ابراهیم، (۱۳۷۱) ه. ش اقلیم شناسی، در دانشگاه تهران.
- ۲- فرخی، اسماعیل، هوا و اقلیم شناسی، تهران، کارنو، ۱۳۷۸ هجری شمسی
- ۳- Arez. GH. j. The Climate OF Afghanistan Kabul university, Kabul ۱۹۶۹
- ۴- Arez. GH. j . Bio- Climate OF Afghanistan ۱۹۷۱, Kabul university, Kabul

بانکداری

د اسلامي شریعت په رڼا کې

لنډيز

اسلامي بانکداري زيات لرغونۍ تاريخ نه لري؛ بلکې په نږدې وخت کې منځته راغلې او ډېر زيات پرمختګ يې کړی، تردې چې نړيوال يې د حيرانۍ په تېر کېښنول. د اسلامي بانکدارۍ جوړولو لپاره لومړی ګام په ۱۹۶۳ مېلادي کال په مصر کې پورته شو. اسلامي بانکونه کولای شي د يو عادل اقتصادي سيستم په جوړولو سره د سود او سود خوړلو د بهير خنډ وګرځي، خلک او ټولنه له اقتصادي ترور څخه خلاصه کړي. د اسلامي بانک له ګټو، ښه والي او آثارو څخه يو هم د شلمې پېړۍ په څلورمه نيمايي کې دا ده چې د اسلامي بانکونو په ذريعه يو سالم اقتصادي نظام منځته راغلی او د غربي دولتونو له وساطت څخه پرته يې د اسلامي دولتونو تر منځ پياوړې اړيکه ټينګه کړې ده.

د اسلامي بانکونو له ځانګړنو څخه دا دي، چې اسلامي بانکونو کې د شريکانو ترمنځ د ګټې تقسيم د عدالت پر بنسټ ولاړ دی او ګټه يې عامه ده چې ټول امت ته رسېږي او له شريکانو سره د اسلامي بانکونو په تعامل کې د عدالت وجه معلومه ده، هغه دا چې د اسلامي بانکونو ګټه خلکو او ټولنې ته رسېږي، د هغو شعار دا دی چې ګټه بايد د ټولنې د وګړو د خیر لپاره وي. له بلې خوا سرمايه داري نظام چې په احتکار او ظلم باندې ولاړ دی، يوه طبقه يې شتمنه کړې، په غريبانو او بې وزله طبقې باندې په اقتصادي مسايلو کې حاکميت کوي، د ټولنې ډېر خلک په اقتصادي ناوړين کې اچوي.

چې په لغت کې زېرمې ته ویل کېږي. په اصطلاح کې: بانک هغه بنسټ دی، چې د امانتونو کړنې د پور په ورکولو او اخیستلو باندې د سوداګریزو موخو د ترسره کولو لپاره اجراء کوي او د خلکو پانګې لاسته راوړي. د افغانستان بانک قانون بیا بانک په خپله پنځمه ماده کې دا ډول تعریف کړی دی: بانک هغه حکمي شخص دی، چې د اعتبار یا پانګې اچونې د رامنځته کولو په منظور، له عمومو څخه خپل حساب ته، په راکړه ورکړه او پولي سپارنو یا د بېرته ورکړې وړ وجوهو په ترسره کولو باندې بوخت وي.

د اسلامي بانکدارۍ پېژندنه: اسلامي بانک هغه اداره او مؤسسه ده، چې په پیسو باندې د اسلامي شریعت د احکامو او بنسټیزو اصولو د التزام په اساس عمل کوي، په شتمنیو باندې د اسلامي شریعت مطابق استثمار او تجارت کوي، چې موخه یې اقتصادي پرمختګ او د سود له سترې ګناه څخه د پاکې یوې سالمې ټولنې جوړېدل دي.

د اسلامي بانکدارۍ تاریخ: اسلامي بانکداري زیات لرغونۍ تاریخ نه لري؛ بلکې په نږدې وخت کې منځته ته راغلې او ډېر زیات پرمختګ یې وکړ، تردې چې نړیوال یې د حیرانۍ په تګر کېښول. د اسلامي بانکدارۍ جوړولو لپاره لومړی ګام په ۱۹۶۳ میلادي کال په مصر کې پورته شو. وروسته د ۱۹۷۳ میلادي کال کې د اسلامي هېوادونو د ګډ کنفرانس له خوا د عربستان په جده کې د اسلامي پراختیا یي بانک (IDB) په نوم جوړ او په ۱۹۷۵ میلادي

سریزه: په اوسني اقتصادي سیستم کې سود د انفلاسیون یوه مهمه وجه ده، کله چې صنعتکار په لوړ سود باندې قرض واخلي د دې قرض د ادینې لپاره د خپلو تولیداتو نرخ اوچتوي څرنگه چې په اسلام کې سود حرام دی او بې سوده اسلامي بانکونه شته چې تولیدونکي ته د مضاربت او مشارکت په بنسټ پانګه ورکړي، نو ځکه د انفلاسیون د دغه عامل مخنیوی کېږي. د اسلامي بانکي سیستم غوره والی په سودي بانکونو باندې دا دی چې په اسلامي بانکونو کې عدل، مؤثریت، ثبات او پرمختګ شته. اقتصادي پرمختګ هغه وخت ممکن دی چې د نوې ټکنالوژۍ پرمختللي بشري قوې او یا کومې بلې وجې په اثر د یوه ملک پیداوار زیات شي او په دې سره د خلکو د ژوند کچه لوړه شي چې له نېکه مرغه اسلامي بانکي سیستم دا لاره هواره کړې ده.

کلیدي ویونه: بانک، اسلام، پرمختګ، سود د څېړنې موخه: دا چې موږ پوه شو انفلاسیون د اقتصادي ودې لپاره یو مهمه پدیده ده، نو د دې لپاره چې اقتصادي کړنې ته تاوان نه وي، منفي اغیزې ونه لري، په ښه ډول کنټرول شي او د دولت په بودجه کې پر عواید او لګښتونو باندې څنګه اغېزه کوي، په دغې مقاله کې یې تر بحث لاندې نیسو.

د څېړنې مېتود: د مقالې په څېړنه کې له کتابتوني ډول او تشریحي مېتود څخه ګټه اخیستل شوې ده

منځپانګه:

بانک پېژندنه: بانک یوه انګلیسي کلمه ده،

اقتصادي ناورین کې اچوي.

په بانکونو کې سودي نظام چې د بانک د مالکانو، عامو وګړو او شرکتونو تر منځ ترسره کېږي، داسې دی چې سودي بانک خپل پېرودونکي ته یو څو سلنه ګټه ورکوي، له نورو شرکتونو او افرادو څخه هغه چې بانک هغوی ته قرض ورکړي زیاته سلنه ګټه اخلي او بالاخره د دغو بانکونو ګټه چې د ټولو خلکو له پور څخه ترلاسه شوې د کفارو او اسلام دښمنو جیب ته لوېږي، نو اسلامي بانکونه کولای شي د یو عادل اقتصادي سیستم په جوړولو سره د سود او سود خوړلو د لارې خنډ وګرځي، خلک او ټولنه له اقتصادي تررو څخه خلاصه کړي. د اسلامي بانک له ګټو، ښه والي او آثارو څخه یو هم د شلمې پېړۍ په څلورمه برخه کې دا ده چې د اسلامي بانکونو په ذریعه یو سالم اقتصادي نظام منځته راغلی او بې د غربي دولتونو له مرستې یې د اسلامي دولتونو تر منځ پیاوړې اړیکه ټینګه کړه.

۲- په اقتصاد کې د عدل رامنځ ته کېدل

د اسلامي بانک بنسټ په عدل ولاړ دی، سودي بانکونه داسې دي، چې د هغوی ګټه یوازې سرمایه لرونکو خلکو ته له کوم زحمت او تکلیف کاللو پرته رسېږي. په عین حال کې هغوی ته کوم زیان هم نه رسېږي. د اسلامي بانکونو بله ځانګړتیا دا ده چې د شریکانو تر منځ د ګټې تقسیم د عدالت په بنسټ ولاړ دی او ګټه یې عامه ده، چې ټول امت ته رسېږي. له شریکانو سره د اسلامي بانکونو په تعامل کې د عدالت وجه معلومه ده، هغه دا چې د

کال یې رسماً په کار پیل وکړ. همدارنګه د ۱۹۷۵ مېلادي کال د مارچ په دولسمه نېټه د ۵۰ میلیونو درهمو په سرمایه د الحاج محمد سعید لوتاه او د هغه د شریکانو په واسطه په دوبي کې اسلامي بانک تاسیس شو وروسته (۱۹۷۷) مېلادي کال د فیصل په نوم بانک په سوډان کې جوړ شو. همدارنګه په دې کال کې په همدې نامه بانک په مصر کې جوړ شو. په ۱۹۷۹ مېلادي کال کې د بحرین اسلامي بانک جوړ شو او وروسته نور اسلامي بانکونه جوړ شول، چې اوسمهال د نړۍ تر پنځوسو زیاتو هېوادونو کې فعالیت کوي. دغو اسلامي بانکونو په خپل کار او عمل کې د پام وړ پرمختګ وکړ او د اسلامي شریعت د احکامو مطابق یې زیات کټور او د پام وړ خدمتونه وړاندې کړل.

د اسلامي بانک ځانګړتیاوې

اسلامي بانکونه یو لړ ځانګړتیاوې لري، چې د دغو ځانګړتیاوو په واسطه له سودي او غربي بانکونو څخه متمایز او جلا کېږي. دغه ځانګړتیاوې د اسلامي شریعت له نظام، په اقتصاد او ټولنه کې د هغه له لوړو موخو سره موافقې دي، چې یو څو یې په لاندې ډول دي:

۱- د صحیح آزاد او خپلواک اقتصادي سیستم جوړول

سودي بانکونه له سرمایه داري نظام سره پیاوړې اړیکې لري، چې په دې اساس سره د نړیوال صهیونستانو هیلې پوره کېږي. سرمایه داري نظام چې په احتکار او ظلم باندې ولاړ دی، یوه طبقه یې شتمنه کړې، په غریبانو او بې وزله طبقه باندې په اقتصادي مسائلو کې حاکمیت کوي، د ټولنې ډېری خلک په

چېرې نرځونه کم شي او یا ثابت پاتې شي بیا دا نظر په خپله دفاع نشي کولی او څوک به دې ته حاضر نشي چې له خپلو پیسو څخه کمې له بانک څخه واخلي. د انفلاسیون د مضرو اثراتو د له منځه وړلو لپاره ښايي مناسب (indexation) د منلو وړ وي او یا باید موږ داسې پولې سیستم جوړ کړو چې د پیسو ارزښت ثابت پاتې شي.

اسلامي بانکونه څرنگه کار کوي؟

اسلامي بانکونه د سود پر ځای د اسلامي بانکونې طريقې کاروي او د دې تر څنګ نور عادي بانکي خدمتونه هم وړاندې کوي. د پانګې اچونې اسلامي شکلونه په لاندې ډول دي:

- مشارکت
- مضاربت
- مباحه
- بيع سلم
- بيع موجل
- اجاره
- استصناع
- قرض حسنه

اسلامي بانکونه د سود پر ځای د ګټې او ټاوان د شريکولو پر بنياد ولاړ دي او د قرآن عظيم الشان په آيتونو کې په کلکه مسلمانان منع شوي دي.

رڼا په لفظي ډول زياتوالي او اضافه والي ته وايي الله جل جلاله وايي:

وَمَا آتَيْتُمْ مِّن رَّبًّا لِّيَرْبُو فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَمَا آتَيْتُمْ مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ

اسلامي بانکونو ګټه خلکو او ټولنې ته رسېږي. د هغوی شعار دا دی چې ګټه باید د ټولنې د وګړو د خیر لپاره وي. په اسلامي بانکونو کې د ګټې وېش کوم چې له سوداګرۍ او مضاربت څخه په لاس راغلې وي، معین او محدود نه وي؛ بلکې د ګټې په تناسب ګټه د بانک او برخوالو ترمنځ له تهدید پرته په عادلانه ډول وېشل کېږي، هغه ګټه که لږه وي او که ډېره.

۳- په مشروع لارو د پانګونې پراختیا

ډېر مسلمانان له سودي بانکونو سره نه یوازې دا چې د سود او د هغه په آفتونو باندې د ککړتیا له وېرې څخه؛ بلکې په شېهاتو باندې د ککړتیا له وېرې د داسې بانکونو سره له معاملي کولو څخه ډډه کوي. خپل مالونه له خپل ځان سره ساتي، چې په دغسې حالت کې د هغوی پیسې له کار او استثمار څخه پاتې کېږي. اسلامي بانکونه له دغه ستونزو څخه د وتلو لپاره غوره لارې لري. له دغه لارو څخه خلک کولای شي خپل مالونه په مشروع ډول وکاروي.

۴- په اقتصاد کې د غیر طبعي ودې څخه مخنیوی

د اسلامي بانکونو بله ځانګړتیا دا ده چې د تورم او بې ګټې غیر طبعي ودې مخنیوی کوي.

یو شمېر اقتصاد پوهانو کوښښ وکړ چې د انفلاسیون په وجه د سود جواز پیدا کړي. دوی وایي چې څرنگه د پیسو ارزښت د وخت په تېریدو سره د انفلاسیون په وجه کمېږي نو د بانک سود یوازې د انفلاسیون په مقابل کې ورکول کېږي چې د پیسو اصلي ارزښت ثابت پاتې شي خو حقیقت دا دی چې د دې وجه موږ نشو حاللولی. د دې ترڅنګ که

اللّٰهُ فَاولِيٰكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ (الروم ۳۸)

ژباړه: کوم سود چې تاسې ورکوي، چې د خلکو په مالونو کې په ګډېدلو سره هغه زيات شي، د الله په وړاندې هغه نه زياتېږي، او کوم زکات چې تاسې د الله د خوښۍ تر لاسه کولو په اراده ورکوي، د هماغه ورکونکي په حقيقت کې خپل مال زياتوي.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقْوَمُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَخْبَظُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (بقره ۲۷۵)

ژباړه: کوم خلک چې سود خوري، د هغو حال به د هغه چا غوندې وي چې پېريانو نيولي وي او پر دې حال د هغو د اخته کېدو دليل دا دی چې وايي «تجارت خو هم لکه سود غوندې شی دی» په داسې حال کې چې الله جل جلاله تجارت روا او سود ناروا کړی دی نو چا ته چې د هغه رب له لوري دا نصيحت ورسېدی او په راتلونکي کې يې د سود له خوړولو څخه ډډه وکړه، نو څه چې يې مخکي خوړلي هغه يې خوړلي دي، د هغه معامله له خدای متعال جل جلاله سره ده او څوک چې له دې حکم څخه وروسته بيا هم همداسي کار کوي، هغوي دوزخيان دي، تل به په کې اوسېږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (آل عمران ۱۲۹)

ژباړه: ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی دی

يعنې ای مؤمنانو! مه خورئ سود په دې حال چې دوه چنده په دوه چنده وي او له الله تعال جل جلاله څخه وويرېږئ چې بری مو په برخه شي.

دا ښکاره خبره ده چې غريبانو په ټولو علمي برخو کې ډېر پرمختګ کړی دی او اسلامي هېوادونه د غريبانو له علومو څخه د قدر وړ استفاده کوي؛ خو موږ بايد په دې پوه شو چې اقتصادي علوم او تيوري د فزيکي علومو په شان نه دي چې يو فارمول او ماډل په هر ځای کې يوه نتيجه ورکړي، هغه که امريکا وي او که افغانستان. د مثال په توګه د هايډروجن او اکسيجن د يو ځاي کولو څخه اوبه منځته راځي، خو په ټولنيزو علومو کې داسې موضوع نه ده ځکه چې د بېلابېلو هېوادونو د وګړو دود او کلتور سره جلا دي او همدارنګه اقتصادي حالات هم ډېر توپير سره لري نو ځکه ډېر داسې پېښېږي چې يوه اقتصادي تيوري په يوه ځای کې ډېره ګټوره وي مګر په بل هېواد کې هغه مطلوبه پايله نه ورکوي. کومې اقتصادي تيوري چې غريبانو جوړې کړې دي هغه د هغوی د هېوادونو د حالاتو او د عوامو د ارزښتونو او کليچر په بنسټ جوړې شوې دي او هغه تيوري په بشپړه توګه په اسلامي هېوادونو کې د پلي کولو وړ نه دي او که پلي هم شي بيا د توقع وړ پايله نه ورکوي.

مالي او پولې پاليسۍ بايد د اسلامي قوانينو او احکامو په رڼا کې جوړې شي او په پټو سترګو بايد د غربي تيوريو په پلي کولو پسې منډې و نه وهل شي. کومې چې يوازې د دوه اړخيزو

اسلامي هېوادونه بايد خپل اقتصادي نظام د قرآن او احاديثو د اصولو په مراعاتولو سره جوړ کړي او د هغه په رڼا کې خپلې اقتصادي کړنې ترسره کړي.

کومې پيسې چې په سودي بانکونو کې جمع کېږي، په بېلابېلو طريقو سره لکه جاري حساب، پس انداز حساب او بخت حساب څخه يې په لاس راوړي. خو اسلامي بانکونه لکه چې مخکې مو وويل هغه معاملات ترسره کوي، چې د اسلامي شريعت احکامو سره موافق او د ټولنې لپاره کټه رسونکي وي، لکه وړيا کوچني او غټ حسنه قرضونه، شرعي صرافي او داسې نور تجارتي او استثماني معاملات، چې ټول له سود څخه لرې او په اسلامي احکامو او تقوی باندې ولاړ دي.

کټو لپاره په خاطر پلې کېږي او روا او ناروا ته پکې پام نه کېږي.
پايله

که چېرې د نړۍ اقتصادي سيستمونو ته پام وکړو ډېر لوی اقتصادي سيستمونه کپيټاليزم، سوسياليزم او اسلام دي غريبانو چې کوم اقتصادي او بانکي سيستم جوړ کړی دی هغه د دوی د خپلو اقتصادي او کلتوري عاداتو او اخلاقو په نظر کې نيولو په اساس جوړ شوي دي د بېلګې په توګه سود چې ټول اقتصادي سيستم يې په همدغو اصولو ولاړ دی، نو په پايله کې په دغه موضوع پوهېږو چې د اسلام بانکي سيستم يو جامع او بشپړ بانکي سيستم دی او موږ نه شو کولای چې د غريبانو اقتصادي تګلاره په پټو سترګو عملي کړو ځکه

اخځليکونه:

- ۱- قرآن عظيم الشان .
- ۲- نجيمی، بشيرالله، د معاصر اسلامي اقتصاد پيژندنه، د القلم د ژباړي او څيړنې خپرندويه اداره، کال ۱۳۸۸ دوهم چاپ.
- ۳- حميدي، روح الله، د اسلام اقتصادي نظام، د القلم خپرندويه اداره، کال ۱۳۹۹ لومړي چاپ.

په پښتو شاعری کې د ښکلا انگازې

لنډيز:

الله ﷻ په خپلو مخلوقاتو باندې د نورو ډېرو پېرزوینو تر څنګ، یوه لویه پېرزوینه دا ده چې د هر چا په بدن کې یې یو ډول ښکلا پیدا کړې ده. د دې پېرزوینو په اړه د څېړنې او پلټنې له پیدایښت نه تردې دمه د نړۍ پوهانو، لکه د نورو علومو په څېر یو واحد او ټول منلی پېژند ټولنې ته نه دی وړاندې کړی، بلکې هر عالم د خپل هېواد کلتور او عنعناتو ته په کتو سره یو پېژند وړاندې کړی چې موږ په دې لیکنه کې د قرآن کریم، حدیث شریف او د ځینو کورنیو او بهرنیو پوهانو اندونه راوړي او بیا مو د هغوی د نظرونو د اثبات لپاره د پښتو ادب د مشهورو شاعرانو د دېوانونو پاڼې اړولې او هغه بیتونه مو ترې انتخاب کړي چې موضوع د غني توب او بدایینې پر لوري سوقوي. د دې کار ترڅنګ مو د موضوع شالید باندې یو ځغلنده نظرکړی او د اسلامي نړۍ تر ټولو ښکلي انسان د حضرت یوسف علیه السلام واقعه مو د موضوع د لا ښې روښانتیا لپاره راوړې او موضوع مو د (زرو هنداره) کتاب په یوه داسې کیسه پای ته رسولې چې موضوع ته لا ښکلا ور بخښي. آروییونه: ښکلا، ښایست، ښکلی، جمال.

پیلیزه:

حسن، ډول او جمال راغلی دی.

پر انسانانو د الله ﷻ د ډېرو لویو لورپینو (۶۶۵ مخ.)

خو په دري ادبیاتو کې ورته زیایې ها،
مقبولیت په عربي ژبه کې ورته جمال،
خو په لورپینه ښکلا ده چې پښتو
ادبیاتو کې یې جمع ښکلاوې، ښایست،

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَقَوْمٌ يَعْقِلُونَ {۱- ۱۶۴ ایت} که د پورتنۍ آیت کریمه پښتو ژباړه ولولو، نو ښکاره ده چې دا دې شپې او ورځې منظم ښکلی او پرله پسې والي تگ راتگ او د سمندرونو هغه ښکلی رنگ او له هغو څخه د انسانانو د گټې اخیستنې او هغه اوبه چې له پاسه په ښکلي او منظم ډول، بې له کوم تکرار او گډوډۍ څخه له پاسه را توپیري وگورو، نو داسې ډول ښکلا او بڼایست پکې تر سترگو کېږي چې انسانان یوازې د هغو په اړه فکر کولو ته هڅول کېږي او هر څومره چې فکر کې ژور کېږي، هم هغومره الله جل جلاله ته نږدې او د الله جل جلاله د خلقت په ښکلاوو کې غرقېږي. لکه لیکوال او شاعر فضل ولي ناگار چې وایي:

تا ښکلي دا دنیا کړه ته بېشکه یې جمیل
جلال دی د دې ډېرې ښکلا بل صفت
جلیل (۳- ۷۵ مخ)

نو ویلی شو چې په نړۍ کې الله جل جلاله هر څه چې پیدا کړي، هغه ټول ښکلي دي لکه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم چې وایي: ان الله جمیل یحب الجمال. ژباړه: الله جل جلاله ښکلی دی او ښکلا خوښوي (۶- ۹۳ مخ ۱۴۷ حدیث)

دا چې د موضوع شالید مو د قرآن کریم او حدیثو په رڼا کې څه نا څه سپړلې او د موضوع حق مو څه نا څه ادا کړی وي. را به شو د موضوع پېژندل یعنې تعریف ته، خو پیل به له سقراط څخه وکړو سقراط ویلي چې:

په اردو کې ورته سندر یا خوب صورت او په انګلیسي ادب کې د بیوتی فول په نوم سره یادېږي. خو د دې پدیدې په اړه د نړۍ پوهانو او عالمانو کومه داسې هر اړخیزه بشپړه څېړنه نه ده ترسره کړې چې د نړۍ د ټولو خلکو لپاره د منلو او قناعت وړ وي. زما په اند علت به یې دا وي چې دا یوه داسې ټولنیزه ښکارنده ده چې د ټولو انسانانو په زړونو کې الله جل جلاله په خپل لوی قدرت سره ځای پر ځای کړېده. ځکه خو د اسلامي تصوف او عرفان د لارې پلویان هم په دې باور او عقیده دي چې انسان نه یوازې دې فاني نړۍ ته د دې لپاره رالېږل شوی، چې د واحد او لایزال خدای جل جلاله عبادت او بندګي وکړي، بلکې د دې لپاره هم را استول شوی چې د الله جل جلاله په دې لویه او ارته او ښکلي نړۍ لکه: ځمکه، آسمانونه، لمر، سپوږمۍ، غرونه سیندونه او داسې نورو هغه څه کې چې انسانانو لا تر اوسه نه دي لیدلي، د هغو په اړه فکر او سوچ وکړي. په عقلي دلايلوسره د الله جل جلاله وحدانیت او لوی والی په یو نه یو ډول ځان ته څرګند کړي، لکه: الله جل جلاله په قرآن عظیم الشان کې وایي:

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتِلَافِ
الْأَيْلِ وَ النَّهَارِ وَ الْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي
الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ
السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
وَ بَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ۚ وَ تَصْرِيفِ الرِّيحِ
وَ السَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

دي، خو يوه په کې بيا الله ﷻ په خپل قدرت سره په داسې ښکلي او ښايسته ډول جوړه کړې وي چې د ډېرو خلکو پام يې ځانته را اړولی وي او ځينې خو لا غواړي چې هغه په کور کې په يوه ځانگړي ځای کې د ښکلا لپاره په خپله خونه کې کېږدي، ځکه چې هغه يې له ليدو څخه خوند اخلي، خو يو بل کس په عينې وخت کې بيا د يوې عادي تېرې په توگه پېژني. نو همدغه علت دی چې د ښکلا په اړه د نړۍ پوهانو او عالمانو هر څومره څېړنې او پلټنې چې کړي او يا اوسمهال روانې دي، بيا هم د نوموړې ښکارندې په اړه داسې يو منلی، او هر اړخيز او ټولمنلی تعريف ټولنې ته نه دی وړاندې کړی. دا ځکه چې دلته د يادې شوې موضوع څومره والي او څرنگوالي بشپړه پوله او بريد نه دی ټاکل شوی، بلکې هر عالم د خپل هېواد، سيمې، کلتور او عنعناتو په پام کې نيولو سره يو ډول تعريف کړې دی. نو لیکو چې ښکلا په نړۍ کې د لوی او لايزال خدای ﷻ د لوی والي ښايست او تخليق پدیده ده. دا چې موضوع مو څه نا څه روښانه کړې وي، نو وايو چې د خدای ﷻ په دومره ارته او پراخه نړۍ کې د ښکلا سمبول د حضرت يعقوب عليه السلام زوی حضرت يوسف عليه السلام روايت دی چې پر ده الله ﷻ دومره د ښايست او جمال لورينه کړې وه چې په اوسنيو انسانانو کې نه تر سترگو کېږي، نو ویلی شو

(ښکلا هغه منطقي قضيه ده چې صغرا يې سترگې او کبرا يې زړه دی او پايله يې مينه او محبت ده.) (ښکلا د عينيت له پلوه هغه راجذبوونکی او بورېوونکی تظاهر دی چې په يوه شخص کې يو مفهوم را ژوندی کړي).

يو بل عالم وايي: (ښکلا يا جمال په ټوليز ډول سره هغه نادر او اړين صفتونه دي چې په يوه شخص او يا هم په يوه محل کې موجود وي.)

خو د پښتو ژبې د غزل بابا اميرحمزه شينواری بيا ښکلا د شعر په ژبه داسې راپېژني:

**ښايسته مې کړه ځواني د بې نيازی په خوب اوده
يو څو ورځې څمار دی چې بېدار شي رابه شي**
(۴-۱۵۸)

حمزه صاحب وايي چې انسانان ټول ښکلي دي، خو د ښکلا پسرلی يې په ځوانۍ کې دی. يعنې هر هغه څوک چې د ځوانۍ په پسرلي ور گډ شي که مخکې څومره ښکلی وي، نو په دغه موسم کې يې ښکلا څو چنده شي.

پوهاند زيار بيا وايي چې په هر څيز کې انډوليزې يا متناسبې هماهنگۍ ته ښکلا وايي. دا چې په پورتنیو تعريفونو کې کوم ښکاره مشابهت او ورته والی نه تر سترگو کېږي، نو په پوره ډاډ او اطمینان سره ویلی شو چې د ښکلا په اړه د نړۍ د ټولو خلکو غوښتنې او ذوقونه سره توپير لري، د بېلگې په توگه: په صحرا کې خو ډېرې ډېرې

خبره پای ته رسوو (وایي چې: مرشد له مريدانو پوښتنه وکړه ستاسې په نظر، څه شی انسان ښکلی کوي؟
يوه وويل: سينگار.

دوهم وويل: ښې ښکلې او ښايسته جامې.
دريم وويل: غټې ښوورې بادامي سترگې.
څلورم وويل: دنگه ونه.

پنځم د بدن سپینوالی وښوده
شپږم وويل: چې د ځوانۍ عمر د ښايست عمر دی.

مرشد د هغوی د ځوابونو له اورېدلو وروسته له کڅوړې دوې پيالې راوويستلې، يوه ښکلې چيني پياله وه او بله له خټو جوړه شوې، په چيني لوبښي کې يې زهر توی کړل او خټين لوبښي يې له رڼو اوبو ډک کړ، دغه وخت يې مريدانو ته وويل کومه پياله غواړئ چې ويې څښئ؟

ټولو خټينې پيالې ته لاس ونيو. مرشد وويل اصلي ښکلا معنوي ښکلا ده، که په هغې خبر شئ، په بل حسن به تنده ماته نه کړئ! (۵- ۴۰ مخ)

لکه شاعر او ليکوال فضل ولي ناگار چې وایي:

د ښکلا آخوا به څه وي بي الله محبت لنډ وي لارې د بقا

ښکلی مخ دې د قرآن سورت نور دی دلته رنگ، هلته په ټکو دې ادا (۳- ۵۳)

چې زموږ پوهان او عالمان دې يوې برخې ښايست ته گوته په غاښ پاتې دي، نو الله جل جلاله ښه پوهېږي چې حضرت يوسف عليه السلام به څومره ښکلی وو، لکه: يو شاعر چې وایي:

چې ښکلا و ته دې گورم حيرانېرم خداى
په ما باندې يوسف د زمانې کړې
(۲- ۴۴۳ مخ)

خو همدغه پېښه بيا د تورې او قلم څښتن خوشحال خان خټک د حقيقت تر پولې رسولې لکه چې وایي:

ښکلي ډېروو، ما ته ياد کړې

تل د گلو انتخاب شته (۱۲۱۸)

که د پورته بيت حقيقي معنا ته څېر شو خوشحال بابا وایي چې دا دنيا يو ښايسته گلبن دی او په گلبن کې خو هر قسم رنگارنگ گلونه موجود وي، خو بيا په گلانو کې يو گل وتلی او ډېر ښکلی وي، چې دلته يې له انتخاب څخه موخه حضرت يوسف عليه السلام دی.

همدغه ياده خبره په فلسفي علم کې هم مشهوره ده. وایي چې د دنيا ټول خلک له دې نه که نور هم ښکلي او ښايسته شي، نو يو خو به هرومرو ډېر ښکلی او وتلی وي. لکه خوشحال بابا چې وایي:

که هر څو ښايسته يې، نه يوسف يې د کنعان

که هر څو ډېر هوښيار يې نه مخی يې د لقمان

(۹- ۱۲۷)

نور نو خپلې اوږدې او ستومانوونکې خبرې «د زرو هندارو کور» د کتاب په دې

پایله:

د پایلې په توگه ویلی شو چې زما له دې لیکنې څخه به پخوا هم امکان لري چې په دا ډول موضوع باندې ځینو څېړونکو کار کړی وي، خو کومې موضوع گانې چې مې وکتلې یو، خو کلونه کلونه د مخه په ځینو مجلو کې چاپ شوي وې، زما کار له هغو سره خورا توپیر لري او بل دا چې هغه څوک چې د داسې موضوع گانو په

اړه یې مواد په کار وي تر زره یې نشي موندلی، دا ځکه چې زموږ ټولې علمي مجلې او علمي اخبارونه (بیلوگرافي) یعنې فهرست بندي شوي نه دي، نو ځکه مې دغه کار ترسره کړ، ترڅو هغه کسان چې په گانده کې په دې اړه موضوعات پلټي، په اساني سره یې ترلاسه کړي او د موضوع په اړه لا زیاتې پلټنې وکړي.

ماخذونه:

- ۱- القرآن الکریم له پښتو ترجمې سره دویمه سپاره د بقرې سورت ۱۶۴ ایت ۱۳۸۸ کال چاپ کابل احمدي مطبعه .
- ۲- خټک، خوشحال خان. (۱۳۵۸ ل). د خوشحال خان خټک کلیات (لومړۍ ټوک). کابل: د افغانستان علومو اکاډمي.
- ۳- نایل د ناگار شاعري سريزه او اوډون نجيب الله چاپ (۱۳۸۹). کال ناگار څېړندويه ټولنه ننگرهار.
- ۴- شينواری، حمزه (۱۹۹۳ م). د حمزه شينواري کلیات (دویم جلد) چاپ چارې یونس ندیم پرنترز لاهور.
- ۵- غضنفر، اسدالله (۱۳۹۳ ز). کال، ژباړه د زرو هندارو کور. دویم ټوک. څېړندوی، قلم لار مدني ټولنه.
- ۶- مسلم شریف لومړۍ جز. ۹۳ مخ ۱۴۷ حدیث.
- ۷- مشوانی، زاهد، عبدالقیوم. ۱۳۹۱ ل کال. پښتو پښتو سیند (څلورم چاپ) د افغانستان د علومو اکاډمي د پښتو څېړنو نړیوال مرکز، چاپ دانش څېړندويه ټولنې تخنیکي څانگه.
- ۸- همکار، محمد ابراهیم (۱۳۹۶ ل) بیان پوهنه، چاپ چارې مومند څېړندويه ټولنې تخنیکي څانگه جلال اباد څلورم چاپ
- ۹- هاشمي، سید محی الدین (۱۳۹۷) کال تدوین، ترتیب، سريزه او وینپانگه، د خوشحال خان خټک کلیات. چاپ میهن څېړندويه ټولنه.

تاریخ روابط بین الملل

ماستر پوهنځی عبدالله "غزنوی"

چکیده

گروهی از انسان‌ها که به واسطه زندگی در یک سرزمین مشترک از لحاظ تاریخی، آداب و رسوم، دین، زبان و سرنوشت مشترک احساس پیوند دارند، و خود را متمایز از سایر گروه‌های انسانی بدانند، تشکیل یک ملت را می‌دهند. احساس تعلق به یک هویت با تکیه بر اشتراکات نسبی زبانی، نژادی، دینی و تاریخی از دیر باز نزد ملت‌های مختلف وجود داشته. ولی این پدیده هیچگاه به اندازه قرن نوزده و قرن بیست میلادی در تحولات بین‌المللی تأثیر نداشته است. تبلیغات ناسیونالیستی و ملیت‌خواهی به طور خاص در قرن نوزده میلادی در قاره اروپا شدت یافته بود، از فراز تریبون‌ها مستمراً تبلیغ شده به نحوی که به مردم می‌آموختند که نداشتن ملیت بسیار ناپسند است. جی ام راتز در کتاب خود تحت عنوان اروپا در حد فاصل (۱۸۸۰م. - ۱۹۴۵م.) اظهار می‌دارد که ملیت‌خواهی کلید تغییرات سیاست‌های دولت‌های اروپایی در ربع آخر قرن نوزدهم میلادی بوده است. در واقع رشد ملیت‌خواهی باعث ظهور دولت‌های جدید و به تعبیر بازیگران جدید مستقل سیاسی در حوزه بالکان و غرب اروپا گردید.

در نتیجه جهانی شدن این نظم یکی دیگر از ویژگی‌های عصر وستیالی بود که بر خلاف گذشته به قاره یا منطقه خاصی محدود نمی‌شد. از قرن نوزدهم میلادی نظم جهانی چنان وسعت یافت که هیچ جامعه و کشوری نمی‌توانست در خارج از دایره الزامات آن قرار گرفته و سرنوشت خود را به طور مستقل تعیین کند. یا نسبت به آن بی تفاوت باشد به همین دلیل مناقشات منطقه‌ای می‌توانست به جنگ‌های جهانی تبدیل شود. کشورهای بی‌شماری را ناخواسته به دامن خود بکشاند، که جنگ‌های جهانی اول و دوم نمونه بارزی از این وضعیت بود. رقابت قدرت‌های بزرگ اینک در عرصه جهانی جریان می‌یافت و از آنجا که اقتصاد سرمایه داری بر پایه صنعت، پول و بازار بر خلاف اقتصاد زراعتی که حالت محلی داشت، دارای بعد جهانی بوده و ارتباطات را نیز در بر می‌گرفت. رقابت‌ها و جنگ‌ها هم آمیزه‌ای از سیاست و اقتصاد را به نمایش می‌گذاشت که محدوده آن تمام کره زمین به شمار می‌رفت. اینک بسیاری از پایه‌های نظام وستیالی بر آن استوار بوده و در حال فروپاشی است.

کلید واژه: تاریخ مرادفات بین‌المللی، رنسانس، انقلاب‌ها در قاره اروپا، انقلاب فرانسه، ظهور آنارشیستی

مقدمه

تاریخ، انبوهی از تجربیات ارزشمند گذشتگان را و نوع دوستی‌ها و ایثارها سخن خواهند گفت. برای ما به ارمغان می‌آورد. تجربیات که چون لب بگشایند از حوادث نیک و بد از دامنشی‌ها بسیاری از حوادث امروز ریشه ژرف و عمیق در گذشته دارند و درک ابعاد تحولات کنونی در پرتو

کشف وقایع وظیفه پیش‌بینی و توصیه را نیز با علم تاریخ مرتبط سازد. از نظر پتر آر بکمن کل سازی دقیق محصول رویکرد علمی است، این رویکرد به محقق اجازه می‌دهد، تا با ارایه، تعاریف اندازه‌گیری و محک زدن فرضیات پردازد.

پیشینه تاریخی مرادوات بین‌المللی

آغاز مرادوات بین‌المللی بین قاره‌ها و اکتشافات دریایی و انقلاب تجاری، نخستین تحول که زمینه‌های گذار اروپا از قرون وسطا به عصر جدید را مهیا ساخت تجدید حیات جغرافیایی یونان بود. دانش جغرافیایی بسیار محدود یونان در پی سفرهای سیاحتی مردانی چون مارکوپولو و ابرکوئیس در قرن سیزدهم میلادی و در نتیجه سفرهای دریایی جدید بسط و گسترش فوق‌العاده پی یافت. از آغاز قرن سیزدهم میلادی اطلاعات جغرافیایی ملت‌های قاره اروپا گسترش یافت و اروپایی‌ها بخش‌های زیادی از قاره آسیا را کشف کردند. در جریان جنگ‌های صلیبی بین مسلمانان و عیسوی‌ها پاپ اینوسان چهارم در سال (۱۲۴۶م)، و سن لویی در سال (۱۲۵۳م) به این امید که بر ضد مسلمانان که مالک بیت‌المقدس بودند، با مغول‌ها متحد و متفق شوند. چندین سفر به قاره قروم داشتند. شهر مذکور در دامنه کوه‌های جنوبی دریاچه بایکال واقع بود، و در آن دوره مرکز حکومت خان مغول به شمار می‌رفت.

مارکوپولو ۱۷ سال در سرزمین پهناور چین اقامت نمود و بعداً از راه هندوستان و ایران به اروپا بازگشت و سفرنامه معروف خویش تحت عنوان کتاب "عجایب" را به زبان فرانسوی منتشر کرد. و مباحثات کتاب او در برانگیختن حرص و آز اروپاییان بی‌نهایت مؤثر بود. وی در سفرنامه خود از رونق فوق‌العاده تجارت در سرزمینهای دیگر سخن به میان آورد و حتی نوشت در کشور

شناخت گذشته میسر می‌گردد. تاریخ روابط بین‌الملل به بحث تاریخی و تحلیلی در ارتباط با رخدادهای مهم در روابط حاکم بر نظام بین‌المللی می‌پردازد؛ زیرا مجموعه از رشته‌های علمی و اکادمیک علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و تاریخ تلقی می‌شود. نظریات مربوط تاریخ روابط بین‌الملل چه در تدوین و چه در اثبات دیدگاه‌های خود به این رشته متوسل می‌شوند. در واقع تاریخ روابط بین‌الملل مبنای برخی از رشته‌های علمی و اکادمیک را تشکیل می‌دهد. در دوره‌های مورد مطالعه ما متغیرهای متعددی سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی و غیره هر یک با ابعاد متنوع در تحولات بین‌المللی مؤثر بوده‌اند که محقق در بررسی آنها بدون داشتن یک چهارچوب نظری دچار سر درگمی در مسایل علمی و اکادمیک شده از تبیین روندی مشخص در تحولات بین‌المللی باز می‌ماند. برای تدوین چهارچوب نظری هم‌خوانی چهارچوب مذکور با تحولات دوره مورد مطالعه ضروری است. در واقع باید ویژگی‌های نظام بین‌المللی در قرن نوزدهم میلادی و نیمه اول قرن بیستم میلادی را اساس و بنیان کار قرار داده و مطابق با آن کار کرد.

پتر آر بکمن مطالعات تحولات روابط بین‌الملل را به دو رویکرد تاریخی و علمی تقسیم کرده است. وی می‌گوید که رویکرد تاریخی صرفاً به تجزیه و تحلیل انفرادی وقایع می‌پردازد، و برای هر حادثه پرونده خاص باز می‌کند. این شیوه مطالعات خردگرایانه شیوه مناسب می‌باشد. در این رویکرد هر حادثه و تحول ویژگی خاص زمانی و مکانی خود را دارد و قابل تعمیم نیست. رویکرد علمی گرایش به تدوین الگو در سیاست بین‌الملل دارد، و در واقع می‌خواهد علاوه بر

هم زمان با اقدامات پرتگالی‌ها و اسپانیایی‌ها به منظور کشف راه دیگری به شبهه قاره هند مسیر اقیانوس اطلس را به اعماق اقیانوس طی کردند و به طور تصادفی سرزمین امریکا را کشف کردند. اکتشافات جغرافیایی و رونق تجارت سه تحول اساسی را برای اروپا به ارمغان آورد. تحول اول تحول سیاسی که سقوط تدریجی فنودالیسم سنتی و پایان حاکمیت کلیسای قرون وسطا را به دنبال داشت، و به جایگزینی دولت‌های ملی و کلیساهای ملی مستقل از واتیکان منتهی شد. تحول دوم ظهور رنسانس یا جنبش نوزایی بود که ضمن ایجاد زمینه برداشت‌های جدید و متفاوت از مذهب مسیحیت در میان روحانیون موجب تحولات متعددی در عرصه‌های مختلف زندگی جامعه اروپایی شد. تحول سوم در حوزه علوم و خرد ورزی بود، و موجب شد قاره اروپا طی چند قرن فاصله خود را از سایر نقاط جهان دو چندان کند.

رنسانس و اکتشافات علمی

نظم استواری که نزدیک به هزار سال بر اساس اصول دین مسیحیت به رهبری روحانیون مسیحی و کنترل آن‌ها بر تمامی شئون زندگی اجتماعی و فردی مردم اروپا حاکمیت یافته بود. در نیمه دوم قرن شانزدهم میلادی دستخوش تزلزل شد. در اینکه چه سال مبدأ شروع نهضت رنسانس محسوب شود، اختلاف نظر وجود دارد. بعضی از دانشمندان سال فتح قسطنطنیه را در سال (۱۴۵۳م.) به وسیله سلطان محمد فاتح مبدأ تاریخ رنسانس می دانند. و عده یی دیگر از مؤرخین نیز سال کشف قاره امریکا را در سال (۱۴۹۲م) آغازگر عصر رنسانس قلمداد کرده‌اند.

در تعریف واژه رنسانس نیز نظریات متنوعی ابراز شده است. آلبر ماله در اثر ارزشمند خود تحت عنوان "تاریخ قرون جدید" کشف یادگارهای قدما

چاپان که در آن زمان زی پانکو گفته می‌شد، آن قدر طلا موجود بود، که قصر پادشاه را به اندازه دو انگشت از زر ناب مفروش کرده‌اند. در اواخر قرن پانزدهم میلادی آلات بهتر و شیوه‌های مناسب‌تری برای تعیین موقعیت کشتی در دریاها اختراع شد. سازندگان کشتی شناورهای بزرگ ولی باریک‌تر و درازتری می‌ساختند، و در برابر امواج عظیم دریا مقاومت کنند.

دو اختراع مهم صنعت دریانوردی یعنی قطب‌نما و سکان عمودی در پس کشتی بسیاری از دشواری‌های دریانوردی را بر طرف کرد. قطب‌نمای مقناطیسی مسافرت در اقیانوس‌ها را امکان پذیر ساخت. دریا نوردان قدیم بدون قطب‌نما فقط در هوای صاف و شب‌ها از طریق شناسایی مسیر به واسطه ستاره امکان ادامه راه را داشتند، ولی در ایامی که هوا ابری بود مسیر خود را گم می‌کردند و اژده‌های امواج آن‌ها را می‌بلعیدند. با امکانات جدید بشر از عصر دریاها قدم به عصر اقیانوس‌ها گذاشت و به دین سان امکان دسترسی بشر به سایر قاره‌ها مهیا شد.

در قرن چهاردهم میلادی پرتگالی‌ها سردمدار اکتشافات دریایی بودند و از دریا و سرحدات دریایی و اعماق قاره بزرگ قاره افریقا را کشف کردند. البته اروپای مسیحی در جریان جهان گشایی دریایی خود از پشتیبانی مذهبی نیز برخوردار بودند. پاپ در سال (۱۴۵۳م.) طی فرمانی پادشاه پرتگال را صلاحیت داد تا تمام ممالک را که در مخالفین عقیده و مذهب بودند، اشغال کنند و فرمان بردار سازد و طی همان فرمان شاه پرتگال اخلاف و نماینده‌های او را یگانه مالک آب‌های کشف شده در جنوب اقیانوس اطلس نام بردند. در سال (۱۴۹۴م.) پاپ در فرمان دیگری مقامات کشور اسپانیا را نیز مالک بخش دیگری از متصرفات دریای دولت پرتگال نامید.

نظریه دیگر نیز از اندیشمندان همچون نیوټن که قوه جاذبه زمین و نظریات حرکت و چرخش دورانی اجرام سماوی را به وجود آورد. سوم چارلز داروین با طرح نظریه انتخاب طبیعی، عامل پیدایش انواع جدید از جمله انسان را چرخه تکامل دانست. کشمکش علوم و مذهب مسیحت در نیمه دوم قرن نوزدهم میلادی شدت گرفت و انتقاد دانشمندان به مذهب آبا و اجدادی شان در چهار موضوع خلاصه شد:

۱. به کارگیری نقد تاریخی پیرامون منقولات بیان شده از بزرگان مذهب مسیحت و انجیل؛
۲. ظهور فلسفه‌های مادی و مکانیکی برای علل فزیک و طبیعی حوادث؛
۳. توسل به مدارک زمین شناسی در ارتباط با قدمت زمین و حیات؛
۴. نظریات تکامل تدریجی انواع گونه‌ها به ویژه انسان.

اصلاح فکر دینی و ظهور مذهب پروتستان

از جمله بنیان‌گذاران نهضت اصلاح فکر دینی در قاره اروپا مارتین لوتر (۱۴۸۳م. - تا ۱۵۴۶م.) کشیش آلمانی بود که به دنبال مخالفت با رویه فروش گناهان از سوی کلیسای روم پایه تفکر جدیدی را در مذهب کاتولیک بر جای گذاشت. مارتین لوتر در سال (۱۴۸۳م.) در منطقه ایس لبن از نواحی ساکس به دنیا آمد. وی ابتدا در مدارس غیر مذهبی مشغول به تدریس شد و در سن ۲۲ سالگی در هنگام گردش در خارج از شهر در پی گرفتار شدن در یک طوفان نذر کرد، در صورت نجات از طوفان خود را وقف تعالیم مذهبی کند، و صومعه نشین شود یعنی عبادت گاهی عیسوی‌ها. پس از نجات از مهلکه او به نذر خود وفا کرد و در صومعه نشین یا عبادت گاهی عیسوی‌ها اگوستین در شهر ویتنبرگ به خرقة کشیشان پیوست. در سال (۱۵۱۱م.) عازم

به ویژه شاهکارهای یونان باستان را سر آغار تولد مجدد قاره اروپا می‌دانند، و اظهار می‌دارد این بازگشت به یونان باستان سرچشمه الهامات و اقتباسات متعددی نزد نویسندگان و هنرمندان شد. آلبر ماله به همین علت هنرمندان و نویسندگان را پیشروان نهضت رنسانس یا نهضت تولد مجدد علوم می‌داند. گروهی دیگر از نویسندگان رنسانس را تجدید حیات علمی و ادبی می‌دانند و به عبارت دیگر نوزایی علمی قاره اروپا می‌دانند و در وجه مهم یعنی کاهش حاکمیت کلیسا و افزایش قدرت علوم را به عنوان مظاهر رنسانس ذکر می‌کنند.

آنچه مسلم است در اثر این نهضت علوم و هنرها به تدریج در تقابل آشکار با جزمیت‌گرایی عصر قرون وسطا قرار گرفتند، و زمینه بالندگی و درک بشری را در حوزه‌های مختلف فراهم ساخت، هر چند که اروپایی‌ها بهره بیشتری از این تحولات را نصیب خود ساختند. رنسانس انقلاب فکری بزرگی را برای مردم قاره اروپا به ارمغان آورد. کشفیات ریاضیدان و طب لهستانی، نیکلاس کوپرنیک (۱۴۷۳م. - ۱۵۴۳م.) یافته‌های منجم آلمانی یوهان کپلر (۱۵۷۱م. - ۱۶۳۰م.) و گالیله (۱۵۶۴م. - ۱۶۴۲م.) در رونق اکتشافات علمی بسیار مؤثر بود ولی پیشگامان اصلی انقلاب فکری در اروپا سه شخصیت بودند. یک رنه دکارت ریاضی‌دان، فزیکدان و فیلسوف از جمله طرفدار اصالت عقل در فلسفه بود. روش جدید رنه دکارت در بحث فلسفی همان روش مورد استفاده در ریاضیات بود که تحلیل و استنتاج را در بر می‌گرفت. وی بحث در فلسفه را مانند هندسه با حقایق و قواعد کلی ساده و انکار ناپذیر آغاز می‌کرد. تأثیر مهم اندیشه رنه دکارت و اندیشمندان هم عصر او، پیدایش جنبش روشنفکری بود که عقل را رهنمایی خطا ناپذیر حکمت و فلسفه قلمداد می‌کرد.

مقامات روحانی نیز باید توسط مردم و مؤمنان برگزیده شوند.

شخصیت‌های دیگری نیز در همین دوران بنای مخالفت با فساد کلیسایی کاتولیک را گذاشتند که از جمله آن‌ها می‌توان به "هولدریچ زوینگی" اشاره کرد. سریع‌ترین اثر نهضت اصلاح مذهبی در کشور انگلستان پدیدار شد که در این سرزمین حکام برابری‌های از نظارت و فرامین کلیسای کاتولیک رابطه خود با واتیکان را قطع کردند و کلیسایی انگلستان مذهب انگلیکن را ایجاد کردند. از آنجا که مجموعه عقاید مذهب پروتستان نگاه مثبت به مقوله ثروت و کسب بهره‌مندی از مواهب طبیعی داشت و توصیه‌های روحانیت وقت کاتولیک مبنی بر پیشه‌سازی زهد و تقوا در دنیا برای پاداش اخروی را مردود می‌دانست. زمینه رونق تجارت و توجه علم و صنعت در اروپا به خصوص انگلیستان بیش از پیش مهیا شد.

تحول در اندیشه سیاسی و انقلاب‌های سیاسی در قاره اروپا

نهضت روشنگری در اروپا به تدریج در حوزه سیاست نیز سرایت کرد و آثار متعددی را در حوزه اندیشه‌های سیاسی و در پی آن نظام‌های سیاسی اروپا تحولات چون انقلاب انگلستان در سال (۱۶۸۹م)، انقلاب کبیر فرانسه در سال (۱۷۸۹م) و انقلاب‌های دیگر (۱۸۲۰م)، (۱۸۲۱م)، (۱۸۳۰م) و (۱۸۴۸م) در قاره اروپا و پیدایش عقاید اشتراکی و آثار آنی آن‌ها در تحولات بین‌المللی همگی محصول تحول اندیشه سیاسی در قرون هفده، هجده و نوزده میلادی بودند. نهضت روشنگری در وهله نخست دو نظریه مهم را در اندیشه سیاسی اروپایی‌ها قوام بخشید، یک نظریه لیبرالیسم دانشمندان چون جان لاک، ولتر و مونتسکیو سردمدار آن بودند. نظریه آزادی که ژان ژاک روسو را

شهر روم شد و شکوه و جلال دربار پاپ و سوئی اخلاق روحانیون ایتالیایی سخت او را برآشفست. در همین وقت پاپ لئون دهم برای تکمیل بنایی سن‌پی‌یر پول کافی در اختیار نداشت، و متوسل به قاعده فروش عفو گناهان شد که همین زمان مارتین لوتر مخالفت با این رویه را گذاشت و از درگاه روم تردد گردید.

مارتین لوتر در کلیسای وینبرگ به ارایه عقاید جدید خود پرداخت و با دریافت احکام تکفیر مریدان زیادی پیدا کرد. نامبرده نهایتاً در مجلس سلطنتی روم به صراحت به فرامین پاپ مخالفت کرد. و خود رأساً اقدام به ترجمه انجیل به زبان آلمانی کرد. گروه‌های که به حکم ارتداد مارتین لوتر معترض بودند پروتستان یا اعتراض کننده لقب یافتند و به دین ترتیب سنگ بنای فرقه پروتستان گذاشته شد. در نتیجه قیام مارتین لوتر مردم آلمان از نظر اعتقادات مذهبی دو دسته شدند، یک در جنوب و غرب کشور کاتولیک و در شمال و شرق آن پروتستان بودند. نهایتاً در سال (۱۵۵۵م) معاهده صلح مذهبی به نام اوکسبورگ حق آزادی مذهب را در سرزمین آلمان به رسمیت شناخت.

هم زمان به تحولات سرزمین آلمان یک فرد فرانسوی به نام کالوین به تبلیغ اصلاحات اساسی تری در مذهب کاتولیک در فرانسه پرداخت. عقاید کالوین نخست در شهر ژینو طرفدار پیدا کرد. کالوین کتاب موسوم به تعلیم دین عیسی نوشت که همانند مارتین لوتر جزئی کتاب مقدس منقولات دیگر را سند رسمی نمی‌دانست. کالوین زاهد پیشه بود و فقط به تناول نان و شراب که نشان از مذهب مسیحیت داشت، و به غسل تعمید معتقد بود وی به مراتب و درجات کشیشان و تشریفات کلیسا مخالف بود. و دعا و وعظ را جانشین این تشرفات کرد. و اعتقاد داشت که

انقلاب کبیر فرانسه (۱۷۸۹م.)

در قرون جدید ۲۵ میلیون انسان در فرانسه زندگی می‌کردند، و فرانسه پر نفوس‌ترین کشور قاره اروپا بود. پاریس با داشتن ۶۵۰ هزار نفوس بزرگ‌ترین، با فرهنگ‌ترین و غنی‌ترین شهر اروپا به شمار می‌رفت. پاریس مرکز نهضت و قانون‌روشنگری محسوب می‌شد. در سال (۱۷۸۹م.) فرانسه در اثر اقتصاد ناسالم و عدم رهبری مؤثر دچار بحران مالی شد. خشک سالی‌ها، سیلاب‌ها مزید بر علت‌ها شد. (قیمت‌ها ۶۵ صد افزایش یافتند) دولت برای تأمین بودجه قوای مسلح مجبور به دریافت قرضه شد. دولت فرانسه توان پرداخت قرضه را نیز نداشت، کشور فرانسه ثروتمند ولی خزانه خالی بود.

لوئی شانزدهم شاه فرانسه به خاطر رفع بحران مالی مجبور به دعوت مجمع ملی به نام (اتازنرو) در ۴ ماه مه سال (۱۷۸۹م.) شد که در آن طبقه روحانیون و اشراف و به نمایندگی طبقه عامه بورژواهای شهری (سرمایه داران شهری) که اکثراً تحصیل کرده بودند و مالیات می‌پرداختند در این مجمع ملی اشتراک داشتند. لوئی شانزدهم شاه فرانسه امید وار بود، که اگر روحانیون و طبقه اشراف سهم مالیات خود را پردازد مشکل مالی رفع می‌شود. ولی این دو طبقه از دادن مالیه سرباز زدند و بر علاوه خواهان امتیازات دیگر شدند که با عکس‌العمل بورژواها یعنی نمایندگان طبقه مردم مواجه شدند. لوئی شانزدهم شاه فرانسه خواستار متفرق شدن مجمع ملی شد.

بورژواها یا نمایندگان طبقه عامه خود را نمایندگان مردم خطاب کردند. و به ادامه جلسه تأکید داشتند. وقت که دروازه مجلس را قفل یافتند مایوس نشدند، در کنار آن محل در میدان تینس گرد هم آمده و سوگند یاد کردند تا قانون اساسی را به تصویب نرسانند متفرق نخواهند شد. یک

معرف آن می‌دانند.

چکیده فلسفه سیاسی جان لاک را می‌توان در دومین رساله او راجع به حکومت که در سال (۱۶۹۰م.) انتشار یافت مطالعه کرد. وی دولت را اقتدار مشترک همه افراد اجتماع دانست و هر نوع حکومت مستبدانه را محکوم ساخت و سلطنت انفرادی را تقبیح کرد. ولتر نگاهی منفی به قدرت و حکومت داشت و به علت مطالعه آثار جان لاک طرفدار عقاید وی شد. ولتر عقیده داشت که طبیعت همه انسان‌ها به طور مساوی حق آزادی، حق تملک و حق استفاده از حمایت قوانین اعطا کرده است. وی بهترین نوع حکومت را پادشاهی روشن بین یا جمهوری می‌دانست. ولتر در دوران زندگی خود چند بار زندانی و تبعید شد و حتی یک بار به وسیله اولیای حکومت وقت فرانسه محکوم به مرگ به شیوه سوختن در آتش شد.

مونتسکیو فیلسوف برجسته قرن هجده میلادی به واسطه دو اثر مهم خود شهرت یافته است، یک نامه ایرانی در سال (۱۷۲۱م.) که مکاتبه دو نفر ایرانی است که به پاریس آمده‌اند و اوضاع اجتماعی جامعه فرانسه را مورد انتقاد قرار می‌دهند. مونتسکیو در واقع از زبان این دو جهان گرد، نقاط انتقادی جامعه خود را بیان می‌کند. کتاب معروف "روح القوانين" که نظریه معروف تفکیک قوا در آن مطرح شده است. به نظر مونتسکیو بشر طبعاً به سویی استفاده از قدرت واگذار شده به وی تمایل دارد و هر حکومت صرف نظر از نوع آن، کششی به سوی استبداد دارد. بنابراین به منظور پیش‌گیری از چنین پدیده‌ی باید اختیارات حکومت بین سه قوه اصلی مقننه، مجریه و قضائیه تقسیم کرد. هر گاه سه قوه مقننه، مجریه و قضائیه متفقاً به دست شخص واحدی سپرده شود آزادی به پایان می‌رسید.

۱. سلطنت طلبان (ریالست‌ها) طرفداران لوئی شانزدهم شاه فرانسه؛
 ۲. دسته اعتدالی (خواهان یک قانون اساسی و شاهی مشروطه بودند "میرابو" رهبر این دسته بود؛
 ۳. جمهوری خواهان اعتدالی (ژیروندن‌ها)؛
 ۴. جمهوری خواهان افراطی (ژاکوبین‌ها).
- در مجمع ملی دسته اعتدالی لیبرال‌های اعتدالی به رهبری "میرابو" عملاً قدرت را در دست گرفتند اعتدالیون می خواستند که:
۱. فرانسه دارای یک قانون اساسی باشد؛
 ۲. نظام شاهی مشروط باشد؛
 ۳. لغو امتیازات روحانیون و اشراف در مورد معافیت از مالیه و بعضی القاب و غیره؛
 ۴. اعلامیه حقوق بشر؛
 ۵. ضبط املاک کلیسا توسط دولت؛
 ۶. دادگاه‌های جدید.
- این اهداف در مجمع ملی بعد از پیروزی انقلاب کبیر فرانسه به تصویب رسید. ولی هنوز هم لوئی شانزدهم شاه فرانسه به حیث شاه شناخته می‌شد، ولی از قدرت سابق برخوردار نبود، بلکه قدرت عملاً در دست مجمع ملی به رهبری شخص "میرابو" بود. با تصویب مطالب فوق اعتدالیون فکر می کردند که به اهداف خود رسیده اند. و اضافه تر از آن خواهان ریفورم‌ها و اصلاحات نبودند. خواستند انقلاب توقف کند. آن وقت مردم که خواهان تحولات بیشتر بودند به خصوص ده‌اقلین فقیر که انتظار به دست آوردن زمین را می کشیدند از وضع ناراضی گشتند و به تشکیل کمون پاریس دست زدند.
- در این کمون جمهوری خواهان افرادی چون "ژاکوبین‌ها" به رهبری روپسپیر دارای نفوذ وسیع بود. میرابو در سال (۱۷۹۱م.) وفات کرد. و با در گذشت وی مجمع ملی جای خود را به مجمع قانون گذاری گذاشت ولی قدرت همچنان در

تعداد از روحانیون و اشراف نیز به این مجلس پیوستند. لوئی شانزدهم شاه فرانسه دید که کسی به دستوراتش برای برهم زدن اجلاس مجمع ملی اعتنا نکرده تسلیم شد. و از سایر روحانیون و نمایندگان اشراف خواست تا آن‌ها نیز در مجلس شرکت ورزید.

به دین ترتیب ده روز پیش از آن که طبقه سوم مجلس ملی را تشکیل داد مجمع دولت از بین رفت. رهبران بورژوازی طبقه سوم در مقابل با سلطان موفق شدند. اشراف زاده گان درک کردند که کوشش شان برای مقابله با سلطان باید پایان یابد. تا بتواند در برابر طبقه سوم که می خواهد امتیازات شان را از بین ببرند مقاومت نمایند. از این رو به لوئی شانزدهم شاه فرانسه پناه بردند. شاه تنها کسی بود که می توانست جلو طبقه سوم را بگیرد. بنابر اصرار اشراف زاده گان لوئی شانزدهم شاه فرانسه تصمیم گرفت علیه مجلس ملی نیروی مسلح به کار گیرد، و اطراف پاریس را توسط نیروهای مسلح (لژیون) محاصره کردند. در این مرحله مردم عادی پاریس و زارعان در روستاها به یاری بورژواها آمدند. کمک آن‌ها پیروزی انقلاب را تضمین کرد. مردم پاریس از نیروی‌های سلطان که در اطراف شهر مستقر شده بودند ترسیدند؛ خواست جانبداری از مجلس ملی و هراس از حمله نیروهای سلطنتی موجب شد که پاریسی‌ها در پاریس برای یافتن اسلحه تلاش کنند و منطقه باستیل را اشغال کردند. با اشغال ویران کردن منطقه باستیل در ۱۴ ماه جولای سال (۱۷۸۹م.) انقلاب فرانسه شروع شد. مجمع ملی که اکنون نمایندگان طبقه سوم (بورژواهای شهری) در آن تسلط داشتند قدرت را در دست گرفتند.

و از لوئی شانزدهم شاه فرانسه خواستند از دستورات مجمع ملی اطاعت کند. مجمع ملی مرکب از احزاب و گروه چهار گانه ذیل بودند:

وسيله جنرال جوان به نام ناپلئون بناپارت سرکوب گردید که در خدمت اردوی جمهوری بود. نتایج انقلاب کبیر فرانسه سال (۱۷۸۹م) قرار ذیل میا شد:

۱. از بین رفتن امتیازات کلیسا و اشراف؛
۲. اصلاح در امور مالیاتی؛
۳. تساوی حقوق (تصویب اعلامیه حقوق بشر)؛
۴. تصویب بیرق ملی؛
۵. تصویب سرود ملی توسط "مارسیز"؛
۶. پیام آزادی مردم فرانسه به دیگر کشورهای قاره اروپا؛
۷. انقلاب در دیگر کشورهای همسایه اثر گذاشت؛
۸. انقلاب فرانسه موجب ملی گرایی نوین شد؛
۹. روش‌های نوین جنگ را معمول ساخت (سربازان داوطلب به حمایت ملت جهت هدف واحد؛
۱۰. انقلاب فرانسه بر آزادی تأکید داشت (آزادی عقیده، آزادی بیان، آزادی مذهب و غیره)؛
۱۱. شاهی مطلقه از بین رفت (شاهی مشروطه بعداً جمهوری شد).

ویژگی‌ها و اهمیت انقلاب فرانسه سال (۱۷۸۹م)

- ۱- در عرصه سیاسی، سلطنت استبدادی از بین رفت و مردم در کار حکومت سهیم شدند. حکومت مشروطه شاهی به میان آمد، که بعداً به جمهوری تبدیل شد.
- ۲- در عرصه اجتماعی، مردم حقوق مساوی در برابر قانون حاصل کردند و امتیازات طبقات اشراف و روحانیون لغو شد.
- انقلاب فرانسه در سال‌های (۱۷۸۹م. تا ۱۷۹۹م.) دوره‌یی از دگرگونی‌های اجتماعی و سیاسی در تاریخ سیاسی فرانسه و قاره اروپا بود. انقلاب فرانسه، یکی از چند انقلاب مهم در طول تاریخ جهان و بشریت بوده است، که پس از فراز و نشیب‌های بسیار، منجر به تغییر نظام سلطنتی

دست طرفداران اعتدالیون بود. شاه و ملکه در سال (۱۷۹۱م.) فرار کردند، ولی در سرحد بین فرانسه و اطریش دستگیر شدند و به پاریس منتقل گشتند. ولی رسماً تا اکنون نیز به حیث شاه شناخته می‌شد. در کنوانسیون مجمع ملی دو گروه سیاسی جمهوری خواهان اعتدالی (ژیروندن‌ها) و جمهوری خواهان افراطی (ژاکوبن‌ها) شامل بودند که در سال (۱۷۹۳م.) جمهوری خواهان افرادی (ژاکوبن‌ها) عملاً قدرت را به تنهایی در دست گرفتند و دو کمیته ایجاد کردند.

۱. کمیته رفاه عمومی ۲. کمیته امنیت عمومی
کمیته امنیت عمومی، به زودی پر قدرت و وحشتناک گردید آن‌ها انقلاب را به مسیر ترور و وحشت سوق داده، و هر روز تعدادی زیادی از مردم به نام خائن و ضد انقلاب به خاطر سر بریده شدن توسط دستگاه گیوتن روانه آن دستگاه می‌گردیدند. حتی یک تعداد از خود اعضای حزب به شمول دانتون یکی از رهبران حزب که از تندروی‌ها روپسپیر انتقاد می‌کرد. بعد از تند روی و اختلافات که در بین ژاکوبن‌ها رونما گشت به خصوص بعد از اعدام دانتون که یکی از رهبران انقلاب بود رهبر ژاکوبن‌ها روپسپیر مشهور به "رهبر ترور" نیز اعدام گردید. کنوانسیون ملی که جای مجمع قانون‌گذار را گرفته بود منحل گردید. با اعدام روپسپیر و منحل شدن کنوانسیون ملی انقلاب کبیر فرانسه نیز در سال (۱۷۹۵م.) پایان یافت. قدرت به هیئت رهبری پنج نفری که متشکل از جمهوری خواهان اعتدال بودند در سال (۱۷۹۵م.) انتقال یافت. این حکومت به طور قاطع بورژوازی بودند.

هیئت رهبری بیشتر از چهار سال در فرانسه حکومت کردند. رژیم جمهوری چند بار قیام‌های علیه این هیئت رهبری صورت گرفت، اما همه قیام سرکوب گردید. یکی از این قیام‌ها به

مرکز برای هدایت و تشویق انقلاب کمونستی و مبارزه کارگران در کشورهای مختلف جهان بود. گرد همایی بین الملل اول بیش از ۱۲ سال عمر نکرد و گرد همایی بین الملل دوم در پاریس فرانسه در سال (۱۸۸۹م.) تشکیل شد که هدف آن ایجاد سازمانی برای وحدت کارگران اروپا برای مبارزه با سرمایه داری بود.

ظهور عقاید آنارشیستی

رشد نظام سرمایه داری لجام گسیخته باعث ظهور عقاید آشوب گرایانه در قاره اروپا بود. آنارشیسم واکنش بود که دست مایه جنبش های افراطی در قاره اروپا گردید. ویلیام گودوین معروف به پدر آنارشیسم و پی یر جوزف پرودون مروجان و مطرح کران اصلی عقاید آنارشیستی در قاره اروپا بودند. پی یر جوزف پرودون با انتشار کتاب تحت عنوان "دارایی چیست"، نظام تناقضات اقتصاد سرمایه داری را مورد بحث قرار داد. سایر آنارشیست ها عبارت بودند از، پرنس کروپوتکین، کنت تولستوی و میکائیل باکونین که عقاید آنارشیستی را برای جامعه روسیه به ارمنان آوردند.

نتیجه گیری

هم زمان با رنسانس تحولی در نظم جهان آغاز گردید، که تا امروز ادامه داشته و به دوره وستفالی مشهور است. امروزه شواهد مبنی بر پایان این دوره به چشم می خورد که می تواند به شروع دوره پسا وستفالی تعبیر کرد. شاخص عمده دوره پسا وستفالی پیدایش، رشد و تکوین دولت های ملی است که انحصار بازیگران روابط بین الملل را به خود اختصاص دادند. به عبارت دیگر عنصر اساسی نظم بین المللی در این دوره دولت ملی است. که بنا به ویژگی روابط بین الملل یعنی استمرار آنچه توماس هابز فیلسوف قرن هفده میلادی از آن به وضعیت طبیعی یاد می گرد، یا نبود یک قدرت برتر که بتواند نظم متقدرا نه پی را

به جمهوری در فرانسه و ایجاد پیامدهای عمیق در کل قاره اروپا شد.

رشد عقاید اشتراکی

تفوق عقاید لیبرالیستی در اقتصاد دولت های اروپایی طی قرون هجده و نوزده میلادی تأکید نظام مذکور بر عدم مداخله دولت ها در فعالیت های اقتصادی و رونق روز افزون اقتصاد سرمایه داری که ظهور طبقه رو به رشد کارگر را به همراه داشت، شرایط بروز عقاید اشتراکی و اعتقاد به اصالت جامعه در برابر اصالت خود را مهیا ساخت. پایه فلسفی عقاید جدید پیروان مرام اشتراکی را باید در نظریات فلسفی هگل فیلسوف برجسته آلمانی جستجو کرد. اصالت که هگل در نظریات فلسفه سیاسی خود به دولت داد در واقع تجلی ایده تفوق اصالت جمع در قبال اصالت فرد بود. هگل اعتقاد داشت که اشخاص و حتی خانواده در برابر دولت ارزش مستقل ندارند، و این دو اساساً جزئی از دولت و ابزار آن تلقی می شوند. سختی شرایط زندگی طبقه کارگر در سال های نخستین قرن نوزده میلادی زمینه رشد عقاید اشتراکی را تقویت کرد. رابرت پیل اولین کارفرمایی بود که قانون کار خانه را در سال (۱۸۰۲م) به تصویب مجلس عوامل انگلستان رساند. کنت سن سیمون نیز در فرانسه سعی کرد مبانی عقاید اشتراکی را پایه ریزی کند. اساس سوسیالیسم علمی از فلسفه کارل مارکس نشئت گرفته است. کارل مارکس از خانواده متنفذ یهودی در سر زمین پروس آلمان امروزی شهر ترو به دنیا آمد. کارل مارکس شخص پر کار و جدی بود و علاقه وافر به فلسفه و تاریخ داشت، و از عقاید هگل تأثیر زیادی پذیرفت.

در سال (۱۸۶۴م.) به ابتکار کارل مارکس، نخستین گرد همایی کارگران تحت عنوان بین الملل اول تشکیل شد. هدف این گردهمایی تأسیس یک

طلبیده شده‌اند.

وقایع جهان امروز از جمله تجاوز و مداخله نیروهای بین‌المللی در کشورهای کوزو، سوریه، یمن، عراق و غیره کشورها هم نماد این دگرگونی هستند.

سرزمین که یکی از ارکان دولت ملی به شمار می‌رفت در حال رنگ باختن است و هیچ مرزی نمیتواند مدعی عبور ناپذیری یا تعیین محدوده‌ی یک حاکمیت باشد.

حاکمیت دولت‌ها در درون مرزهای ملی آن‌ها مورد هجوم نیروهای بین‌المللی قرار می‌گیرد، و قدرت‌های مجزا از یکدیگر در حال ادغام و پیوند در یکدیگر هستند.

به این ترتیب تاریخ روابط بین‌الملل بیان‌گر تمام روابط و جریان‌های بیرون مرزی از جمله روابط بین دولت‌ها، ملت‌ها و افراد بوده، و امروزه این عرصه بازتر گردیده و تمام جامعه بین‌المللی را در بر می‌گیرد.

از بالا بر اعضای جامعه بین‌المللی تحمیل کند. به سلسله مراتب انجامید که در آن قدرت‌های بزرگ جهان در بالای هرم قدرت‌های کوچک‌تر به میزان قدرت خود، در قسمت‌های میانی و پایینی قرار گرفتند. به همین جهت، چند قدرت اروپایی که اقتدار خود را از جنگ‌های سی ساله مذهبی تا کنگره وین به تدریج به اثبات رسانده و به کانون قدرت جهان تبدیل شدند، در بالای هرم قدرت قرار گرفتند. این قدرت‌ها توانستند قدرت‌های غیر اروپایی نظیر امپراتوری‌های بزرگ آن وقت مانند چین و عثمانی را به حاشیه رانده، یا مقهور و مطیع قدرت خویش سازند. به این نظم و ستفالی نظم اروپایی بود که به آرامی به سراسر جهان سرعت یافت.

حاکمیت ملی و انحصار بازیگران دولت‌ها که از مهم‌ترین پایه‌های این نظم به شمار می‌رود، به شدت از سوی نیروهای فرا ملی وابستگی متقابل، جهانی شدن و ده‌ها نوع بازیگر جدید نظیر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و مدنی به چالش

منابع

- ۱- نقیب زاده، احمد، تاریخ دیپلماسی و روابط بین‌الملل از پیمان وستفالی تا امروز، تهران، انتشارات قومس، سال (۱۳۹۵).
- ۲- پولانزانس، نیکوس، فاشیسم و دیکتاتوری، ترجمه، دکتر احسان، تهران، انتشارات، آگاه، سال (۱۳۸۴).
- ۳- رونوون، پی پیر، بحران‌های قرن بیستم، ترجمه، احمد میرفندرسکی، انتشارات، پوهنتون ملی، سال (۱۳۹۳).
- ۴- دولت شاهی، اسماعیل، تاریخ اروپا از کنگره وین تا جنگ جهانی دوم، انتشارات، دانش سرای عالی، سال (۱۳۷۹).
- ۵- عمومی، رضا، تاریخ دیپلماسی اروپا از (۱۷۸۹م) الی عصر حاضر، انتشارات، اقبال، سال (۱۳۸۷).

د کړدي ژبې پېژندنه

څېړونکی: شفيع الله صميم

لنډيز

کړدي ژبه د اندو اروپايي ژبو کورنۍ، آرياني ښاخ، ايراني گروپ، شمالي (مېډيک) څانگه کې شامله ده. د نولسمې پېړۍ په سر کې، په کړدي ژبه، د رسنيو خپرېدل پيل شول، هماغه وو، چې په ۱۸۹۸ مېلادي کال کې، لومړنۍ ورځپاڼه په کړدي ژبه په قاهره کې د (کردستان) په نامه سره خپره شوه له ۱۹۲۰ مېلادي کال څخه وروسته په عراق او بيا له ۱۹۳۰ مېلادي کال څخه وروسته په سوريه کې په کړدي ژبه خپرونې پيل شوې. کړدي ژبه ټول يو دېرش توري لري چې له هغې جملې څخه يې اته توري خپلواک او دروېشت توري ناخپلواک دي. په ټوله کې کړدي ژبه درې لهجې لري.

الف: کورمانجي لهجه

ب: گوراني لهجه

ج: اورماني لهجه

په کړدي ژبه کې داسې لهجې هم شته چې څېړونکي يې ځانگړې ژبې گڼي، لکه: د کرمانشاه د غوراني کردانو او زازا لهجې. په دې کې دېره معتبره د کورمانجي لهجه ده چې د ترکيې او عراق شمال، سوريې، افغانستان د هرات او د روسيې سيمو ته نژدې کردان پرې خبرې کوي.

کړدي ژبه له پښتو سره دېره نژدې اړيکې لري، چې دغه نږدېوالی يې د غږونو په برخه کې، د لغتونو په برخه کې او د گرامر په برخه کې شته.

مهم ويونه: ژبه، کړدي ژبه، د کړدي ژبې نامتو شاعران، د کړدي ژبې لهجې، توري

سریزه

ژبپوهنه هغه پوهه یا علم دی چې انساني ژبه یا ژبې په علمي او عملي توګه څېړي. دلته له ژبې څخه موخه کومه ټاکلې ژبه نه ده، بلکهې انساني ژبه په عمومي توګه څېړل کېږي، بیا د هرې ژبې خپل پوهان دي، چې په مشخصه توګه په خپله ژبه د ژبپوهنې اصول او اساسات پلي کوي. کله چې د آریایي ژبو نوم اخیستل کېږي، له هغه څخه مطلب آریاني، هندي او داردي ژبې دي، چې په ټولیزه توګه د اندو آریایي ژبو په نامه یادېږي. کله چې د آریایي ژبو نوم اخیستل کېږي، د هغه څخه مطلب بیا باختری او پیرسیک ګروپ ژبې دي. کړدي ژبه هم د پیرسیک ګروپ ژبو کې یوه ژوندی ژبه ده، چې په څو هېوادونو او سیمو کې ویونکي لري.

کړدي ژبه

نه دی کهلې او په دغه لاره کې یې زیاتې قربانۍ ورکړې دي. ۳: ۲۰۶-۲۰۷
د نولسمې پېړۍ په سر کې، په کړدي ژبه، د رسنیو خپریدل پیل شول، هماغه وو، چې په ۱۸۹۸ مېلادي کال کې لومړنۍ ورځپاڼه په کړدي ژبه په قاهره کې د (کردستان) په نامه خپره شوه او له ۱۹۲۰ مېلادي کال څخه وروسته په عراق او بیا له ۱۹۳۰ مېلادي کال څخه وروسته په سوریه کې په کړدي ژبه خپرونې پیل شوې. (۲: ۱۸۸)

د کړدي ژبې مخینه

کړدي ژبه ډېره اوږده مخینه لري، چا د کوردوک، چا د قاردوک او چا بیا د کورد په نامه یاده کړې چې دلته به یې په لنډ ډول یادونه وشي.
د لرغونو په جمله کې کسینوفونت (قبل المیلاد پنځمه پېړۍ) لومړی یونانی دی، چې د کورد نوم یې د (خردوی خوت) په نامه یاد کړی دی او بیا نورو د (ګردوی توت) په نامه یاد کړی دی. دغه نوم بیا لرغونو ارمنیانو د

کړدي ژبه د اندو اروپایي ژبو کورنۍ، آریاني ښاخ، ایراني ګروپ، شمالي (میدیک) څانګه کې شامله ده. (۲: ۱۸۸) کړدي ژبه د نړۍ له هغو ژبو څخه ده چې له پوره سرګردانۍ سره مخامخ ده. په نړۍ کې هره ژبه چې مشخصه جغرافیه ونه لري، همېشه سرګردانه کېږي. کړدي ژبه په ترکیه، ایران، عراق، پاکستان، افغانستان او روسیه کې زیات شمېر ویونکي لري او د یو واحد کردستان د رامنځ ته کولو لپاره کوښښ کوي.

کړدي ژبه په نړۍ کې شاوخوا پنځه میلیونه ویونکي لري، له دغه هېوادو څخه په درې هېوادونو کې ترکیه، عراق او ایران کې یو نیم میلیون او په سوریه کې پنځه دیرش زره تنه، پخواني شوروي اتحاد کې شاوخوا یو لک تنه او په ځینو نورو سیمو کې خپاره دي. په هغو سیمو کې چې دوی ژوند کوي، د کردستان په نامه یادېږي. کړدان ډېر پخواني ملت پاله خلک دي چې هیڅکله یې خپل هویت بایزه

د زازا او گوراني لهجو سره بشپړ ورته والی لري. همدارنگه د مرکزي ايراني لهجو په ځانگړې توگه د سمناني او سېوندي لهجو سره هم نژدې اړیکې لري. (۲: ۱۸۸)

په کړدي ژبه کې داسې لهجې هم شته چې څېړونکي يې ځانگړې ژبې گڼي، لکه: د کرمانشاه د غوراني کړدانو او زازا لهجې، په دې کې ډېره معتبره د کورمانجي لهجه ده چې د ترکيې او عراق شمال، سوريې، افغانستان د هرات او روسيې سيمو ته نژدې کړدان پرې خبرې کوي. د کورمانجي لهجه د سياسي جغرافيې د وېش په موجوده شرايطو کې بيا هم گرامري خواص يو شان ساتلي دي، خو لغوي پانگه يې يوشان نه ده، د ايران کړدي په فارسي لغاتو، د ترکيې کړدي په ترکيې لغاتو، د عربي کړدانو ژبه په عربي لغاتو او د نورو کړدانو ژبې د نورو ژبو د لغاتو په پانگه بډايه شوې دي.

په ژبپوهنه کې چې د کړدي ژبې نوم يادېږي مطلب ورنه د کورمانجي لهجه ده ځکه چې د علمي څېړنو لپاره د سوېل ختيځې لهجې په نسبت ډېره مساعده ده. دغه لهجه د پښتو په شان گرامري لرغوني خواص ساتلي دي، خو سوېل ختيځې لهجې د معاصرې فارسي په شان دغه خواص له لاسه ورکړي دي، د مثال په ډول: د تذکیر او تانيث نخښې په کې نه ليدل کېږي، د اسم ذات د تصريف مراعت په کې نه کېږي، د لازمي او متعدي فعل تر منځ توپير نه ليدل کېږي. ۵.

د کړدي ژبې توري

کړدي ژبه ټول يو دېرش توري لري چې اته

(کورډوک) او سوريانو د (قارډوک) په نامه ياد کړی دی. په منځنيو پېړيو کې عرب جغرافيه پوهانو د (کورډ) په نامه ياد کړي، چې جمع يې د (اکراد) په بڼه ليکلې ده. د ترکيې په ختيځو ولايتونو کې کړدان په لسمه او يوولسمه مېلادي پېړۍ کې خپاره شوي دي. په شپاړسمه مېلادي کې د کړدانو يوه برخه د ترکيې په امپراتورۍ کې شامله او بله د صفوي دولت په قلمرو کې وه. د لومړۍ جهاني جگړې نه وروسته هغه سيمه چې کړدان په کې شامل وو، د ترکيې، ايران، عراق او سوريې تر منځ ووېشل شوه. (۱: ۳۶۳)

د کړدي ژبې نامتو شاعران

د کړدي ژبې د هغه وخت نامتو او مشهور شاعران، احمد جزيري او احمد خاني و. کړدي ژبه په ځانگړې توگه د شفاهي ادب له پلوه، خورا بډايه ده، خو ليکلي ادب يې دومره بډای نه دی. (۲: ۱۸۸-۱۸۹)

د کړدي ژبې لهجې

کړدي ژبه بېلابېلې لهجې لري، چې تر ټولو مشهورې لهجې يې دا دي:

۱- کورمانجي لهجه: دا هغه لهجه ده چې په عراق، ترکيه او ايران کې ويل کېږي او په عربي ليک دود ليکل کېږي، حال دا چې کړدي ژبه په سوريه کې په لاتيني او په ارمنستان کې په روسي ليک دود کښل کېږي.

۲- گوراني لهجه: دا لهجه د ايران په کرمانشاه او د ترکيې په ځينو سيمو کې ويل کېږي.

۳- اورماني لهجه: دا لهجه د کرمانشاه په شمالي سيمو کې ويل کېږي. اورماني لهجه

توري يې خپلواک دي او درويشت توري يې بې واکه دي، د دغه ژبې توري په لاتيني ژبه په لاندې ډول دي:

خپلواک غږونه

A	e	Ê	I	Î	O	u	Û
---	---	---	---	---	---	---	---

ناخپلواک غږونه

B	c	Ç	d	f	g	h	j	K	L	m	n	p	q	r	s	t	v	w	x	y	z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

۴: ۶۴۳

چې د کړدي ژبې دغه لهجه د پښتو ژبې په څېر خپل لرغونی گرامري خصوصيات ژوندی ساتلي، يعنې په دې لهجه کې، نومونه د جنس له مخې د مذکر او مؤنث ښې لري. خو سوېل ختيځه لهجه يې بيا لکه د معاصرې فارسي ژبې په شان دغه گرامري خواص له لاسه ورکړي دي، يعنې په دې لهجه کې د مذکر او مؤنث نښتې نه ليدل کېږي.

همدارنگه د کړدي ژبې په کرمانجي لهجه کې لکه د پښتو ژبې په شان د ارکاتيف سيستم موجود دی، لکه: (ده زه وليدم) په کړدي ژبه کې هم همدارنگه جوړښت لري: (اوی از ديتم) همداسې په کړدي ژبه کې متعدي فعل په ماضي زمانه کې د مفعول تابع دی، که مفعول مفرد وي، په فعل پورې هم مفرد ولسي ضميرونه نښلي او که جمع وي، نو د جمعې ولسي ضميرونه ورپورې نښلي او فاعل په مغیره حالت کې راځي، لکه:

کوندي از پژا تم. کروندگر زه انتخاب کړم.
کوندي ته پژا تي. کروندگر ته انتخاب کړې.
کوندي او پژا تم. کروندگر دی انتخاب کړ.

د کړدي ژبې او پښتو ژبې نږدېوالی يا پرتله کړدي ژبه لکه د نورو ميدي ژبو په څېر د غږونو، لغتونو او د گرامر په برخه کې د پښتو ژبې سره نژدې ورته والی لري چې پرتله يې په لاندې ډول ده:

الف د لغتونو په برخه کې پرتله:

دلته د پښتو او کړدي ژبې تر منځ د لغتونو د مقاييسې په برخه کې ورته والی په لاندې توگه، ښودل کېږي:

پښتو کړدي

مور خواندهر

خور خوانکهر

ورور برادر

لور دوغتر

يو يو

دوه دو

ب: د گرامر په برخه کې پرتله:

د گرامر په برخه کې د کړدي ژبې گرامري جوړښت د پښتو ژبې د گرامري ساختمان او جوړښت سره نږدې ورته والی لري. په معاصره ژبپوهنه کې کله چې د کړدي ژبې نوم اخيستل کېږي، مطلب ورته د کرمانجي لهجه ده، دا ځکه چې مخکې مويادونه وکړه

منلی لیک دود نه لري، ځکه چې د نورو ژبو د اغېز لاندې ده او په بېلابېلو سیمو او هېوادونو کې جلا جلا لیک دود کارېږي، لکه:

کورمانجي لهجه چې په عراق، ترکیه او ایران کې ویل کېږي او په عربي لیک دود لیکل کېږي، حال دا چې کردي ژبه په سوریه کې په لاتیني او په ارمنستان کې په روسي لیک دود کښل کېږي.

ګوندې امېزات. کروندګر موږ انتخاب کړو. ګوندې از ېزات بو. کروندګر زه انتخاب کړی وم.
۲:۱۹۰

پایله

له دې مقالې څخه نتیجه دا راوځي، چې کردي ژبه د اندو آریایي یا اندو اروپایي ژبو کورنۍ، آریاني ښاخ، ایرانی ګروپ، شمالي څانګه کې شامله ژبه ده. دغه ژبه یو ډول

مآخذونه

- ۱- دوست شینواری، دوست محمد. (۱۳۹۳ لمريز). د افغانستان ژبې او توکمونه. (دویم چاپ). ننگرهار: کور کتاب خپرندوی.
 - ۲- غوربندي، میراجان. (۱۳۹۹ لمريز). تاريخي او مقایسوي ژبپوهنه. (دویم چاپ). کابل: نویسا خپرندویه ټولنه.
 - ۳- مرهون، محمود. (۱۳۹۹ لمريز). تاريخي ژبپوهنه. (دویم چاپ). کابل: جهان دانش خپرندویه ټولنه.
 - ۴- مرهون، محمود. (۱۳۹۶ لمريز). تاريخي ژبپوهنه (ژبپوهنیزه څېړنه) (۲ ټوک). کابل: کاینات خپرندویه ټولنه.
- <https://ps.m.wikipedia.org/wiki/%d9%a9>